unicef

CPE
CENTRUL PARTENERIAT PENTRU EGALITATE

MANAGEMENTUL CLASEI

Ghid pentru profesori şi învăţători

MANAGEMENTUL CLASEI

Ghid pentru profesori şi învăţători

2007

Autoare: Bogdana Bursuc şi Alina Popescu

Coordonatoare proiect: Diana Elena Tudose

Expertiză şi coordonarea activităţii de scriere a ghidului: Alina Chiriac

Adresăm mulţumiri speciale pentru sprijinul acordat în scrierea ghidului şi implementarea proiectului lui Eugen Crai, UNICEF România şi Domnicăi Petrovai, Centrul Naţional de Sănătate Mintală.

Ghidul a fost creat în cadrul proiectului „Cum ar putea profesorii să prevină problemele de comportament ale elevilor - Program de formare pentru profesori privind managementul comportamental al elevilor", finanţat de către UNICEF România şi Centrul Parteneriat pentru Egalitate din fonduri primite de la Fundaţia pentru o Societate Deschisă.

Le mulţumim colaboratorilor:

Păduraru Victoria
Răducu Ani
Ghişe Clara
Miclăuş Teodor
Onaci Ana Mariana
Zugravu Mihaela
Cercelaru Margareta
Stiuj Loredana
Elena Ion
Popescu Dacia
Pârvulescu Mihaela
Bogdan Daniela Hortensia
Roman Adina Mihaela
Pavelescu Maria
Căpăţînă Mirela
Alina Grigorescu
Cristina Sima Popescu
Geta Popovici
Lilla Zsofia Pellegrini
Margarete Moroz
Sara Magyari
Isabela Vasilica Miholcea
Ligia Elena Oroş
Cristina Anamaria Pârlea
Calciu Monica
Samson Denise
Didina Enache
Mircea Gabriel Ionescu
Valerica Ignătescu
Crina Martinescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:
BURSUC, BOGDANA
Managementul clasei : ghid pentru profesori şi învăţători / Bogdana Bursuc, Alina Popescu. - Buzău : Alpha MDN, 2007
Bibliogr.
ISBN 978-973-7871-94-7

I. Popescu, Alina

371

Cuprins:

Introducere

Stimată doamnă învăţătoare / profesoară,
Stimate domnule învăţător / profesor,

Vă mulţumim pentru răgazul de a vă îndrepta atenţia asupra metodelor de gestionare a comportamentelor copiilor în clasă şi pentru interesul dvs. faţă de acest subiect!

Cum a apărut acest ghid

Ghidul de management al comportamentelor copiilor s-a născut din nevoia de a pune la dispoziţie celor care modelează comportamentele copiilor un set de metode clare şi practice pe care să le poată folosi în activitatea de zi cu zi.

Premisa de la care pornim

Este că fiecare învăţător / profesor doreşte să dezvolte copiilor cu care lucrează abilităţi de viaţă care să le asigure acestora o funcţionare eficientă în societate. Suntem interesaţi să vedem că cei care ies „din mâna noastră de educatori" au simţul răspunderii, ştiu să discearnă între ce este bine şi ce nu, au capacitatea de a lua decizii, sunt oameni de încredere, „sunt înarmaţi" cu acele prerechizite care îi ajută să reuşească în ce îşi propun.

Orice face sau spune un învăţător / profesor poate construi în acest sens. Modul cum predă lecţia, cum vorbeşte cu elevii în pauză, propriul lui comportament în diferite situaţii, modul cum reacţionează la comportamentele problematice ale elevilor - transmit un mesaj de învăţare copiilor.

Scopul acestui ghid

Este de a vă oferi modalităţi prin care să transformaţi metodele de disciplinare în astfel de mesaje de învăţare. Ce poate învăţa elevul? O abordare eficientă a disciplinării de către cadrul didactic îl învaţă pe elev autodisciplina şi asumarea responsabilităţii.

Ce cuprinde acest ghid

Ghidul vă propune metode şi tehnici prin care puteți asigura:

- Construirea unui mediul de muncă sănătos, care să protejeze sănătatea şi calitatea vieții dumnevoastră;
- Funcționarea de zi cu zi, obişnuită a clasei de elevi, astfel încât să creați un mediu de învățare eficient şi o relație de încredere între dvs. şi elevi, care să prevină apariția situațiilor problematice;
- Gestionarea eficientă a situațiilor dificile cu care învățătorii / profesorii se confruntă tot mai des în ultimul timp (comportamente agresive, minciună, neîndeplinirea sarcinilor etc.).

Veți găsi informații despre: cum să definim corect o problemă de disciplină, unde şi cum să găsim cauzele comportamentelor problematice ale copiilor, cum să măsurăm comportamentele problematice şi cum să construim o strategie de intervenție asupra acestora, metode de modificare a comportamentelor problematice, despre pedeapsă şi metode alternative la aceasta.

În orice context de disciplinare există trei factori: învățătorul / profesorul, elevul care face un anumit comportament şi ceilalți elevi. Singura variabilă pe care învățătorul / profesorul o poate controla este propria sa persoană. Ceea ce face profesorul, reacțiile sale în situații dificile, convingerile sale despre disciplinarea copiilor influențează ceea ce vor învăța elevii şi cum se vor comporta aceştia. Chiar şi lipsa unui răspuns din partea învățătorului / profesorului este un răspuns pentru elev. De aceea, dobândirea unor cunoştințe şi abilități de management al comportamentelor copiilor este primul pas în procesul de disciplinare.

Ghidul pe care vi-l propunem vă sprijină în acest prim pas:

- Să înțelegeți cum se explică apariția şi menținerea comportamentelor dezirabile sau cele problematice ale elevilor;
- Să dezvoltați o atitudine profesională asupra problemelor de disciplină care să vă susțină aplicarea metodelor şi a principiilor gestionării clasei de elevi;
- Să anticipați răspunsurile comportamentale ale elevilor şi să vă adaptați propriul comportament acestora;
- Să adoptați o poziție strategică în situațiile de disciplinare întâlnite la clasă astfel încât să promovați succesul academic, dezvoltarea socială şi emoțională a copiilor;

- Să dobândiți metode practice de acțiune pe care să le puteți folosi imediat în situații concrete de management al comportamentelor copiilor;
- Să identificați soluții de rezolvare a unor probleme de disciplinare întâlnite zi de zi.

Vă vor susține pe parcursul acestui demers câteva principii de bază ale psihologiei copiilor:

- Copiii sunt diferiți, de aceea e important să tratăm fiecare elev, fată sau băiat, în mod diferit.
- Comportamentele copiilor se învață, aceasta înseamnă că îi putem învăța pe copii noi comportamente sau putem diminua frecvența comportamentelor negative.
- Comportamentele se pot explica (au o cauză) şi pe baza cauzei comportamentelor putem găsi metodele cele mai eficiente de a interveni.
- Un comportament problematic al copilului este un semnal pe care trebuie să-l analizăm si să intervenim asupra lui.

Invitația noastră

Este de a experimenta metodele pe care le găsiți în acest ghid. Verificați modul în care ele funcționează în clasa dv., urmărind efectele pe care le au asupra comportamentelor copiilor. Comparați cu alte metode pe care le-ați întâlnit în experiența dvs. sau în alte studii.

O metodă poate fi considerată eficientă dacă:

- Îl învață pe elev ce să facă, ce se aşteaptă de la el;
- Încurajează sau menține comportamentele dezirabile ale elevilor;
- Dezvoltă o relație bazată pe încredere şi nu pe frică între învățător / profesor şi elev;
- Ceilalți elevi din clasă primesc de asemenea un mesaj de învățare;
- Creşte stima de sine a elevului şi simțul răspunderii.

Vă invităm de asemenea, să apreciați informațiile oferite de acest ghid prin prisma câtorva criterii:

- Actualitatea informațiilor – metodele prezentate în acest ghid se bazează pe cele mai recente cercetări din domeniul psihologiei cognitiv-comportamentale aplicate în domeniul educațional;
- Utilitatea informațiilor – au fost selectate şi prezentate doar acele

metode care s-au dovedit că funcționează în practică, în condițiile sistemului de învățământ românesc, care răspund nevoilor exprimate de cadre didactice;

- Validitatea ştiințifică – au fost selectate şi prezentate doar acele metode care au adus cu adevărat modificări măsurabile în comportamentele copiilor.

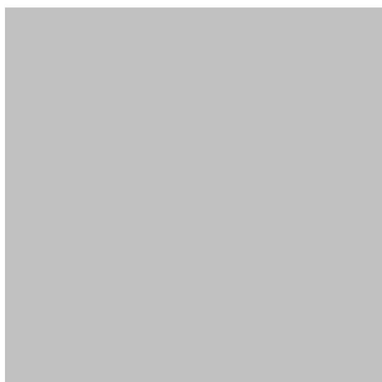
Sperăm ca prin metodele şi exemplele oferite, acest ghid să devină un instrument la îndemâna oricărui învățător / profesor, în activitatea lui de fiecare zi.

Vă dorim studiu plăcut şi spor în aplicarea metodelor oferite!

Autoarele

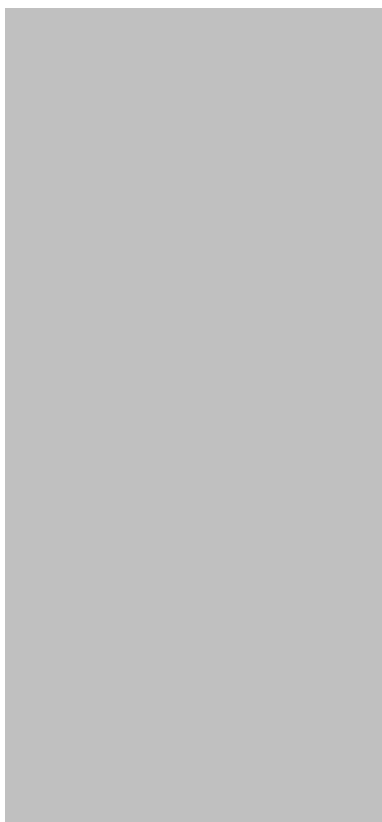
Pentru a oferi sugestii privind ghidul, a trimite întrebări autoarelor lui sau a solicita mai multe informații, vă aşteptăm să ne contactați la:

Centrul Parteneriat pentru Egalitate
Str. Vasile Alecsandri nr. 14, sector 1, Bucureşti
Telefon: 031 103.17.57; 031 104.11.42
Fax: 031 103.17.58
info@cpe.ro

Partea I

Acțiuni şi principii pentru funcționarea de zi cu zi a clasei de elevi

Capitolul I

Despre disciplinare. Acţiuni şi principii pentru funcţionarea de zi cu zi a clasei de elevi.

Ce este managementul clasei, care sunt scopurile lui, de ce este nevoie de el?

Meseria de învăţător sau de profesor urmăreşte obiective deosebite: pregătirea copiilor şi adolescenţilor din punct de vedere academic dar şi pregătirea lor pentru viaţă. Schimbările continue care apar în mediul social, particularităţile curriculumului, diferenţele individuale între copii, fac ca această muncă să fie una provocatoare şi solicitantă în acelaşi timp.

A face managementul clasei înseamnă a utiliza un set de instrumente de gestionare a relaţiilor dintre profesori şi elevi pe de o parte, şi dintre elevi pe de altă parte. Acest set de instrumente este oferit profesorilor şi învăţătorilor pentru a le facilita munca şi pentru a-i ajuta să construiască un mediu de muncă sănătos.

Utilizarea acestor instrumente la clasă urmăreşte doua scopuri egale ca importanţă:

Un prim scop este de a asigura reducerea stresului pe care îl presupune munca în şcoală, prin gestionarea eficientă a problemelor de disciplină şi a relaţiei cu elevii.

Un al doilea scop este de a proteja sănătatea emoţională a copiilor şi a le asigura dezvoltarea armonioasă. Acest aspect este deosebit de important deoarece problemele emoţionale determină problemele de comportament; cele mai multe dintre comportamentele violente şi situaţiile de indisciplină cu care ne confruntăm în mediul şcolar se datorează acestor probleme emoţionale.

Un management al clasei care asigură protejarea sănătății emoționale a elevilor şi reducerea problemelor de disciplină contribuie la dezvoltarea unui mediu de muncă sănătos, mai puțin stresant şi solicitant. Un mediu de muncă sănătos este o resursă importantă pentru optimizarea procesului instructiv, pentru protejarea şi menținerea sănătății şi calității vieții profesorilor şi învățătorilor.

Problemele de disciplină tot mai frecvente şi dificultatea gestionării lor sunt importante surse de stres la locul de muncă. Multe situațiile care apar fac dificilă interacțiunea cu elevii şi scad eficiența activității didactice. Studiile de sănătate ocupațională arată că activitatea didactică în şcoli este însoțită de un nivel foarte ridicat al stresului. Stresul afectează sănătatea fizică, modul în care ne simțim, modul în care ne comportăm, precum şi capacitatea noastră de a ne concentra atenția sau de a lua decizii. 40% dintre profesorii care au participat la un studiu realizat de National Association of Head Teachers (UK, mai 2000) au declarat că au primit consultații şi asistență medicală pe probleme de sănătate legate de stres; 25% au declarat că au simptome depresive, oboseală, cronică, stări de tensiune şi iritabilitate, insomnie, ca urmare a stresului de la locul de muncă.

Stresul şi simptomele stresului reprezintă un indicator al problemelor care țin de caracteristicile mediului de muncă. Dacă utilizăm metode de disciplinare care asigură un mediu de muncă sănătos putem reduce şi preveni stresul.

Puteți să vă evaluați propriul nivel de stres, bifând ceea ce vi se potriveşte din lista de mai jos. Cu cât bifați mai multe simptome ale stresului, cu atât nivelul dvs. de stres este mai ridicat:

Simptome la nivel fizic ▪ Oboseală; ▪ Dureri de cap; ▪ Insomnie; ▪ Dureri musculare (mai ales la nivelul umerilor şi spatelui); ▪ Palpitații; ▪ Dureri în piept; ▪ Crampe abdominale; ▪ Amețeală; ▪ Tremurături; ▪ Mâini, picioare reci; ▪ Transpirație sau bufeuri de căldură; ▪ Răceli frecvente;		Simptome la nivel comportamental ▪ Mers continuu (nu poți sta jos); ▪ Agitație motorie; ▪ Ticuri nervoase (bătut din picior sau cu degetele de la mână); ▪ Mâncat frecvent; ▪ Fumat; ▪ Plâns; ▪ Ridicarea vocii „din senin” (în viața personală); ▪ Aruncat lucruri;	

Simptome la nivel mental		Simptome la nivel emoţional	
▪ Scăderea capacităţii de concentrare şi de memorare; ▪ Confuzii mentale; ▪ Lapsusuri; ▪ Pierderea simţului umorului; ▪ Indecizie;		▪ Anxietate; ▪ Nervozitate; ▪ Deprimare; ▪ Furie; ▪ Îngrijorare; ▪ Iritabilitate; ▪ Pierderea răbdării;	

Sănătatea emoţională (modul în care ne simţim, capacitatea de a fi atenţi la nevoile noastre şi ale celorlalţi şi de a răspunde la ele) este un instrument foarte important în activitatea didactică. Ca urmare, reducerea stresului la locul de muncă şi protejarea sănătăţii emoţionale a profesorilor şi învăţătorilor reprezintă o prioritate pentru buna desfăşurare a procesului de predare-învăţare şi educare a copiilor pentru viaţă.

Studiile de psihologie arată că problemele de disciplină din clasă sunt sursa de stres cea mai semnificativă pentru profesori şi învăţători. Aceste studii arată că principalele efecte negative asupra sănătăţii noastre emoţionale şi a stării de bine se datorează faptului că este extrem de dificil să îi disciplinăm pe elevi aşa cum am dori. Ca urmare, instrumentele care ar face posibilă disciplinarea eficientă a elevilor, care să asigure reducerea problemelor de disciplină pe termen lung, ar reprezenta un bun instrument de management al stresului pentru profesori şi învăţători.

Beneficii pentru profesori şi învăţători ale disciplinării eficiente a elevilor:

- Se reduce starea de iritabilitate şi nervozitate;
- Se reduce starea de oboseală;
- Se reduc situaţiile care fac dificilă desfăşurarea orei;
- Creşte satisfacţia în muncă;
- Creşte calitatea vieţii la locul de muncă;

De aceea, în acest ghid vom afla alternative noi de realizare a managementului clasei, vom afla ce înseamnă a disciplina, prin ce se caracterizează o clasă disciplinată, cum pot fi gestionate comportamentele şi situaţiile problematice care apar în clasă, pentru a construi un mediu sănătos de muncă.

Este util pentru profesori şi învăţători să înveţe metode noi de a face managementul clasei pentru că:

- în acest moment mulţi profesori se confruntă cu probleme de disciplinare (sarcini care nu sunt îndeplinite de elevi, comportamente agresive sau de

perturbare a celorlalți elevi etc.):
- care afectează mediul de învățare;
- care cresc nivelul stresului la locul de muncă şi afectează sănătatea emoțională şi funcționarea în viața de zi cu zi a cadrelor didactice;
- pentru gestionarea cărora se consumă foarte mult timp din cadrul unei ore de clasă;
- la care metodele de gestionare care sunt cel mai frecvent aplicate au efecte secundare negative;
- care, nerezolvate într-o modalitate benefică, pot afecta sănătatea emoțională a copiilor;

- lipsa unor metode de disciplinare conduce către apariția şi menținerea unor probleme de comportament la elevi şi a unui mediu de muncă deosebit de stresant.

Ce este „disciplinarea”? Obiective ale disciplinării. Activități pentru atingerea acestor obiective.

De multe ori termenul de „disciplinare” este folosit doar pentru a denumi modalitatea de a rezolva problemele de comportament ale copiilor, acasă sau la şcoală. Sensul acestui cuvânt este mult mai larg şi se referă la un **proces continuu de învățare**, prin care copilul este pregătit pentru gestionarea propriilor resurse (comportamente, cunoştințe, abilități).

Un sistem de disciplinare eficient cuprinde 3 elemente:
1. un mediu de învățare caracterizat prin relații pozitive, de încredere, între profesor şi elevi, şi între elevi;
2. metode de dezvoltare şi încurajare sistematică a comportamentelor dezirabile (abordare proactivă a disciplinării);
3. metode de diminuare sau eliminare a comportamentelor indezirabile sau ineficiente (abordare reactivă a disciplinării).

Fiecare din aceste elemente trebuie să funcționeze dacă dorim ca disciplinarea să determine îmbunătățirea comportamentelor elevului. Studiile educaționale oferă metode pentru fiecare din cele 3 obiective. Abordarea fiecăruia din cele 3 elemente trebuie adaptată în funcție de vârsta copilului şi de abilitățile lui de a-şi regla comportamentul şi de a-şi asuma responsabilități.

Prin urmare:

A DISCIPLINA = înseamnă a sprijini elevii să învețe comportamente noi, dezirabile, a-i ajuta să-şi dezvolte competențe şi simțul responsabilității propriilor acțiuni.

Ca să aflăm care este modul cel mai eficient de a aborda disciplinarea, este util să ne stabilim mai întâi ce obiective avem în procesul de disciplinare. Cu alte cuvinte ce ne dorim ca elevii să facă sau să ştie în urma procesului de disciplinare.

Listarea acestor obiective este utilă deoarece oferă un cadru de referinţă la care să vă raportaţi acţiunile de disciplinare.

În cele ce urmează vă propunem activităţi de stabilire a:

- obiectivelor procesului de disciplinare;
- importanţei acestor obiective;
- activităţilor care pot fi realizate în clasă pentru a îndeplini aceste obiective.

Activitate.
Obiective ale procesului de disciplinare. Ierarhizarea lor.

Sarcină:
Notați în cele 2 coloane obiectivele pe care le aveți în procesul de disciplinare a copiilor din clasa în care lucrați. Referiți-vă nu doar la cunoştințe şi abilități legate de materiile predate, ci şi la cunoştințe şi abilități de bază (abilități de a relaționa cu alții, de a rezolva probleme, de a lua decizii etc.).
Dacă ar fi să apreciați aceste cunoştințe şi abilități din punctul de vedere al importanței în adaptarea copilului la viața adultă, cum ați nota, pe o scală de la 0 la 100, fiecare din exemplele notate mai sus? În care 0 = această cunoştință sau abilitate nu este importantă pentru viață iar 100 = această cunoştință sau abilitate este foarte de importantă.

1. Elevii să ştie (cunoştințe):	Importanța cunoştinței Scor (0-100)	**2. Elevii să facă (abilități):**	Importanța abilității Scor (0-100)

Activitate.

Activităţi pentru dezvoltarea abilităţilor şi cunoştinţelor, stabilite ca obiective în procesul de disciplinare.

Sarcină:
Enumeraţi câteva activităţi prin care puteţi dezvolta abilităţile şi cunoştinţele, stabilite ca obiective ale procesului de disciplinare, în cadrul unei ore de curs.

Exemplu:

Obiectiv:	**Activităţi pentru atingerea obiectivului:**
1. A dezvolta elevilor capacitatea de a lua decizii.	Oferiţi-le elevilor, în anumite momente ale lecţiei, posibilitatea de a opta dintre activităţile propuse pentru o activitate de învăţător / profesor, şi a anticipa posibilele consecinţe ale opţiunii făcute.
	Organizaţi unele din exerciţiile în clasă pe echipe – elevul învaţă să-şi asume responsabilităţi într-un grup şi să ofere / ceară informaţii sau feedback.
	Stabiliţi regulile clasei împreună cu elevii – astfel ei învaţă să se implice, să-şi argumenteze opinia, să-şi asume responsabilităţi.
	....
	....
2.	....
	....
	....
	....
	....

Important:

Cu siguranță multe din exemplele întâlnite în practica dumneavoastră se referă la situații de învățare academică (metode diverse de predare, prin care aveți obiectivul de a transmite cunoştințe dar şi de a dezvolta abilități de viață elevilor).

Alte exemple se referă la situații de gestionare a conduitei elevilor în clasă, care sunt ocazii folositoare de a dezvolta abilități care fac posibilă desfăşurarea optimă a procesului de predare-învățare.

Elevii învață cum să se comporte (în clasă dar nu numai) prin felul în care învățătorul / profesorul gestionează modul de a se comporta zi de zi al elevilor şi situațiile problematice. Ceea ce face sau nu face învățătorul / profesorul transmite elevilor un mesaj de învățare (un comportament problematic care trece neobservat îi poate învăța că există posibilitatea de a încălca regulile fără a-şi asuma vreo consecință, dacă învățătorul / profesorul ridică tonul pentru a fi ascultat, elevii învață că aceasta este modalitatea prin care cineva se poate face remarcat sau poate rezolva o problemă; observați clasele în care învățătorul foloseşte un ton ridicat – elevii folosesc acelaşi ton ridicat între ei şi în clasă este un nivel mai ridicat de zgomot). Mesajele implicite (nonverbale sau paraverbale) pe care le transmite adultul au de multe ori un impact mai mare decât cele declarate: copilul învață mai mult din ceea ce face profesorul decât din ceea ce spune acesta.

Putem verifica eficiența unei metode de disciplinare întrebându-ne: ce învață elevul prin metoda pe care o folosesc / din modul cum am reacționat?

Ce înseamnă o clasă disciplinată? Cum ne putem asigura că dezvoltăm şi menținem o clasă disciplinată.

O clasă disciplinată se caracterizează prin:	**O clasă disciplinată nu înseamnă** o clasă în care nu apar comportamente problematice. Dacă ne-am propune un astfel de obiectiv acesta ar fi nerealist şi nesănătos, în sensul în care
1. **mediu pozitiv de învățare**, bazat pe reguli clare, înțelese şi acceptate de elevi şi profesori despre ce trebuie să fie făcut şi să nu fie făcut. Un mediu pozitiv de învățare, bazat pe relația de încredere dintre profesor şi elevi, oferă contextul favorabil pentru ca metodele de management al comportamentelor elevilor să funcționeze. Este important ca elevii să se simtă în siguranță şi respectați pentru ca metodele profesorului să aibă impact; 2. **consecvență în aplicarea regulilor** din partea profesorilor şi elevilor - un mediu pozitiv şi securizant de învățare este asigurat prin consistență şi consecvență în activitățile de zi cu zi şi în mesajele transmise;	

<table>
<tr>
<td>3. tratarea oricărui comportament problematic ca o oportunitate de învăţare - când avem ca obiectiv să dezvoltăm simţul răspunderii şi abilităţi de viaţă independentă la copii, folosim metodele de disciplinare ca instrumente de învăţare şi nu ca instrumente de depistare şi sancţionare a greşelilor.</td>
<td rowspan="3">pentru atingerea lui s-ar realiza acţiuni care să aibă impact negativ asupra sănătăţii emoţionale şi sociale a copiilor.</td>
</tr>
<tr>
<td>Beneficiile pentru învăţător / profesor şi pentru elev din faptul că lucrează / învaţă într-o clasă disciplinată:
▪ Elevii şi cadrul didactic se simt confortabil să lucreze împreună şi folosesc la maximum relaţia didactică;
▪ Performanţa academică a elevilor este favorizată de un mediu pozitiv de învăţare;
▪ Elevii şi cadrul didactic învaţă sau îşi exersează abilităţi diverse de viaţă independentă;
▪ Se dezvoltă o relaţie de încredere şi respect între învăţător / profesor şi elev.</td>
</tr>
<tr>
<td>Pentru a dezvolta şi a menţine o clasă disciplinată este important ca prin activităţi să avem în atenţie şi să ne asigurăm că:
▪ Se dezvoltă / încurajează rutini eficiente ale clasei, pentru aspectele administrative. Acestea asigură un mediu clar şi nu lasă prea mult loc situaţiilor ambigue sau problematice.

Exemplu: Copiii:
▪ îşi verifică lucrurile din ghiozdan la ieşirea din clasă;
▪ se asigură că banca a rămas curată;
▪ salută;
▪ ies din clasă în rând etc.
Astfel de rutini sunt monitorizate şi încurajate de învăţător.
▪ Există reguli privind comportamentul în clasă.
▪ Metodele de disciplinare sunt ferme şi corecte, şi transmit un mesaj pozitiv copiilor.
▪ Programul de disciplinare îi învaţă pe elevi autodisciplina, astfel încât să nu fim nevoiţi să corectăm acelaşi comportament problematic la nesfârşit, ci să ne bazăm pe capacitatea elevului de a-şi gestiona propriile comportamente. Acest obiectiv ne orientează spre metode care îi învaţă pe elevi ce să facă, şi nu doar îi sancţionează pentru ceea ce nu fac bine.
▪ Suntem "înarmaţi" cu timp, efort şi răbdare; un program de gestionare a comportamentelor este un proiect pe termen lung.</td>
</tr>
</table>

Despre regulile de disciplinare. Cum le stabilim.

O metodă la îndemâna învățătorului / profesorului se referă la instituirea unor reguli simple în clasă, care să faciliteze învățarea şi să minimizeze situațiile problematice. De multe ori presupunem că regulile de comportare în clasă sunt cunoscute şi înțelese de către elevi, că este de la sine înțeles cum trebuie să se comporte un elev.

Mai degrabă comunicăm în mod indirect care sunt regulile clasei: prin reacțiile noastre la comportamente care sunt în conformitate cu aceste reguli sau care le încalcă. Cu alte cuvinte, elevii sunt puşi în situația de a învăța prin încercare-eroare ce se aşteaptă de la ei. Nu putem aştepta însă ca elevii să facă erori (= să apară comportamente problematice) pentru a comunica o regulă. Mai eficient este să avem şi să încurajăm un set de reguli simple şi clare care să fie comunicat elevilor, reamintit şi revizuit periodic.

Un astfel de set de reguli se poate crea din primele zile de şcoală (aşa cum stabilim că elevul trebuie să ridice mâna pentru a pune o întrebare sau a da un răspuns). Acesta este primul pas spre a ne asigura că vom obține ordinea pe care ne-o dorim în clasă.

Sugestii privind stabilirea şi respectarea regulilor clasei:

1.	**Elevii să fie implicați în stabilirea lor** - aceasta pentru că este mai probabil ca ei să respecte, să sesizeze când nu funcționează şi să înțeleagă la ce foloseşte o regulă la stabilirea căreia au contribuit. Putem implica elevii de orice vârstă în stabilirea regulilor, nu doar pe cei mari. Câteva reguli pot fi sugerate de către profesor.
2.	**Să fie formulate simplu, la obiect şi să fie uşor de reținut –** acest aspect poate fi verificat întrebând elevii ce înțeleg că trebuie să facă/să nu facă pentru ca regula să fie respectată.
3.	**Numărul lor să fie în jur de 5-7.**
4.	**Fiecare regulă să fie stabilită pornind de la un obiectiv / rezultat** la care se ajunge prin respectarea regulii.
5.	**Să fie formulate în termeni pozitivi**. Exemplu: „ne aşezăm în bancă când clopoțelul sună pentru începerea orei”, în loc de “nu întârziem la ore”. Este important ca regula să specifice ce trebuie să facă elevul, nu ce nu trebuie să facă.
6.	**Să fie explicate elevilor** astfel încât aceştia să înțeleagă necesitatea şi utilitatea şi să-şi dea acordul în privința lor.

7.	**Să fie vizibile** – să fie prezentate verbal şi vizual (scrise pe o planşă, copiate de elevi pe un caiet). Elevii mici pot să le deseneze şi de asemenea se pot organiza jocuri de rol pentru a explica fiecare regulă.
8.	**Să fie comunicate părinților** –pentru a se obține suportul în promovarea lor.
9.	**Să fie reamintite periodic** (nu doar când sunt încălcate)– stabilim în prealabil momente ale săptămânii pentru reamintirea regulilor.
10.	**Să fie revizuite împreună cu elevii –** este necesară revizuirea periodică a regulilor împreună cu elevii pentru a putea adapta regulile la situațiile noi cu care ne confruntăm sau la schimbările care apar în şcoală, clasă.
11.	**Să fie respectate de către învățător / profesor –** regulile stabilite de comun acord, reprezintă o regulă pentru toată lumea care participă la stabilirea lor (deci şi pentru profesor sau învăţător, nu doar pentru elevi).
12.	**Să fie respectate consecvent -** mesajul pe care îl transmite o situaţie în care regula a fost trecută cu vederea este mai puternic decât cerința de a respecta regula.
13.	**Să fie susținute / încurajate la elevi în modalități diferite -** deşi regulile sunt aceleaşi pentru toţi elevii, aceştia pot fi motivaţi diferit pentru a le respecta. Stabilirea regulii nu garantează respectarea. Ca urmare, este necesar ca respectarea regulii să fie încurajată, remarcată şi apreciată la elevi.

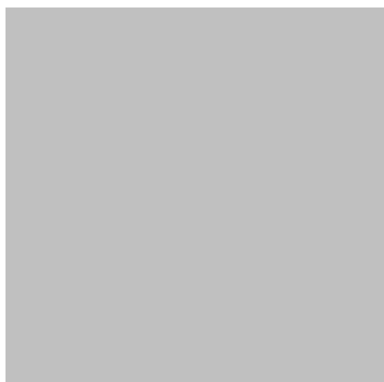
De ce este util să respectăm aceste principii în stabilirea regulilor clasei?

Respectând aceste principii ne asigurăm că elevii interacționează cu regulile şi, şi le asumă. Nu putem ajunge la un astfel de rezultat dacă oferim elevilor doar o listă de reguli pe care le vor avea de urmat şi nici dacă vom declara regulile doar când sunt încălcate. În plus, elevii trebuie să vadă diferența între ce se întâmplă dacă respectă regulile şi ce se întâmplă dacă nu le respectă. O dată cu stabilirea regulilor, trebuie să stabilim ce se întâmplă dacă ele nu sunt respectate; ce consecințe trebuie să îşi asume cel care nu le respectă. De asemenea, elevii trebuie să înțeleagă ce consecințe pozitive are respectarea regulii, şi să primească aceste consecințe pozitive atunci când respectă regula. Ne asigurăm că regulile sunt urmate nu doar când aplicăm consecințe pentru nerespectarea regulii, ci mai ales când aplicăm consecințe pentru respectarea ei.

Exemplu: Şi la ora de matematică şi la cea de chimie elevii trebuie să respecte regula de a ridica mâna pentru a răspunde. Profesorul de chimie însă ia în considerare şi răspunsurile elevilor care nu au ridicat mâna. În consecință, la ora de chimie elevii au mai mult tendința de a răspunde neîntrebați decât la ora de matematică. Chiar dacă este vorba de aceiaşi elevi şi de aceeaşi regulă, gradul în care este respectată diferă. Diferența vine din modul în care este pusă

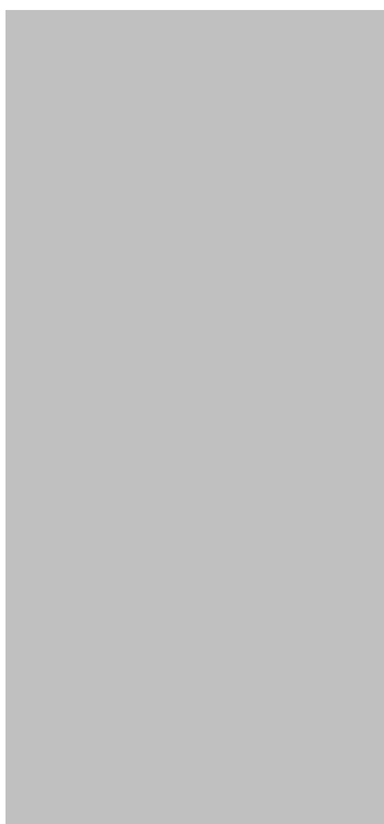
în aplicare şi de consistenţa cu care este aplicată.

Regulile în sine nu asigură disciplina în clasă, ci modul cum sunt aplicate aceste reguli şi mesajul pe care îl transmitem aplicându-le. La acestea se adaugă rutinele clasei, monitorizarea frecventă a comportamentelor elevilor şi răspunsul consistent la respectarea / nerespectarea regulilor.

Partea a II-a

Cum gestionăm comportamentele problematice ale copiilor

Capitolul II

Cum definim corect o problemă de disciplină

Cum definim o problemă de disciplină?

Când apar comportamente problematice

Chiar dacă am stabilit de la început reguli ale clasei, rutini, o relaţie foarte deschisă cu copiii, este normal să apară comportamente problematice. Chiar şi într-un mediu pozitiv de învăţare adulţii stabilesc limite care nu sunt pe placul elevilor.

Paşi în gestionarea comportamentelor problematice:

Primul pas: definirea comportamentelor

Fiecare profesor sau învăţător poate identifica cu uşurinţa probleme de disciplină, precum agresivitate, refuz, sfidare, ignorare etc. Aceste probleme împiedică desfăşurarea optimă a orelor de clasă şi eficienţa învăţării.

De multe ori, soluţionarea acestor probleme este dificilă deoarece sub denumirea acestor probleme se "ascund" mai multe aspecte care trebuie gestionate. De exemplu, spunem că ne confruntăm cu probleme de agresivitate, atunci când avem în clasă copii care scuipă colegii, care îi îmbrâncesc pe ceilalţi în pauze, care înjură sau care îi ameninţă pe colegi sau pe profesori. Ca urmare, reducerea frecvenţei problemelor de agresivitate este un proces dificil atât timp cât dorim să construim o strategie de reducere a agresivităţii, dar nu abordăm pe rând comportamentele pe care le observăm la copii şi pe care le reunim sub denumirea de agresivitate.

Prima etapă în rezolvarea acestor probleme de disciplinare este definirea lor specifică, adică identificarea comportamentelor problemă, care se doresc a fi remise sau eliminate.

Această etapă se numeşte **operaționalizarea problemei** şi presupune identificarea comportamentelor pe care un elev le face şi care sunt ținta modificării. Psihologia comportamentală şi instrumentele de management al clasei ne oferă metode de modificare a comportamentelor problematice, dar nu ne oferă metode de ameliorare a unor probleme vag definite precum agresivitate, indisciplină, neatenție.

Ca urmare, pentru fiecare situație problematică trebuie identificate comportamentele care apar şi care ne fac să punem diferite etichete (obraznic, neatent etc.) atunci când le observăm.

Activitate

Sarcină:

Operaţionalizaţi problemele de disciplină cu care vă întâlniţi la clasă după exemplele de mai jos:

Situaţia problemă	Operaţionalizarea problemei
Ioana este neatentă în ore.	- Ioana nu realizează toate sarcinile primite în timpul orei. - Ioana vorbeşte cu colegul de bancă. - Ioana cere lămuriri colegului din faţă.
Ionuţ este indisciplinat.	- Ionuţ face remarci ironice la adresa colegilor. - Ionuţ vorbeşte în acelaşi timp cu un alt coleg. - Ionuţ răspunde fără să ridice mâna.
....	- .... - .... - .... - ....
....	- .... - .... - .... - ....
....	- .... - .... - .... - ....
....	- .... - .... - .... - ....

Dezavantaje în folosirea etichetelor (probleme definite vag) în procesul de management al clasei

1. **Etichetele nu ghidează intervenția pentru soluționarea problemei**, deoarece sunt ambigue: ele pot însemna lucruri diferite pentru diferite persoane.
   Exemplu: agresiv pentru o persoană poate însemna că înjură pe ceilalți, pentru altă persoană înseamnă că trântește obiecte. Ca urmare dacă spunem că un elev este agresiv nu vom ști ce anume trebuie făcut: gestionată relația lui cu colegii sau modul în care el interacționează cu obiectele.

2. **Etichetele sunt folosite în mod eronat ca explicații pentru comportamentele problematice** și descurajează intervenția pentru rezolvarea problemei.
   Exemplu: spunem că un elev trântește caietul pentru că este agresiv și este agresiv pentru că trântește caietul (definiție circulară). În această situație suntem tentați să considerăm că nu există nici o soluție pentru modificarea acestui comportament agresiv (trântește caietul), deoarece el se datorează faptului că elevul este agresiv. Etichetele pot fi folosite pentru a denumi o clasă de comportamente, dar aceste comportamente trebuie identificate și descrise specific atunci când se dorește modificarea lor.

3. **Etichetele aplicate elevului în urma observării mai multor comportamente devin o etichetă pentru persoană.**
   Exemplu: elevul obraznic (etichetă ce desemnează elevul la care au fost observate următoarele comportamente: răspunde neîntrebat, vorbește cu colegii în timpul orei, încalcă regulile clasei), elevul dezordonat (etichetă ce desemnează elevul la care au fost observate următoarele comportamente: folosește un singur caiet pentru mai multe discipline, are caietele pătate). Aplicarea unei etichete negative unui elev determină generalizarea opiniei negative asupra acelui elev.
   Exemplu:
   Dacă spunem că un elev este obraznic, vom fi tentați să observam mai degrabă și alte comportamente negative ale elevului, să considerăm negative comportamente neutre (merge să ude buretele sau cere o lămurire colegului de bancă) sau să facem judecăți sau predicții negative legate de acel elev (x nu va reuși, nu îi cer lui x, nu am încredere în el, pentru că e obraznic). În acest fel, etichetele aplicate persoanei scad probabilitatea modificării comportamentelor sale nedorite și cresc probabilitatea deteriorării relației dintre profesor și elev.

Beneficii aduse de definirea concretă a comportamentelor în procesul de management al clasei

1. Comportamentele sunt obiective şi măsurabile. Mai multe persoane care observă aceeaşi situaţie, pot înregistra şi fi de acord în legătură cu apariţia comportamentului problematic şi caracteristicile lui: frecvenţă, durată, intensitate, latenţă. Acest aspect reduce ambiguitatea situaţiei, divergenţele de opinie dintre profesori sau dintre profesori şi părinţi.

2. Identificarea şi descrierea specifică a unui comportament permite identificarea cauzelor comportamentului şi construirea unei strategii de intervenţie pentru modificarea lui şi ameliorarea problemei de disciplină.

3. Identificarea specifică a comportamentelor problematice permite menţinerea relaţiei pozitive dintre elev şi profesor, deoarece permite distincţia între comportament şi persoană; ceea ce reprezintă o problemă este comportamentul şi nu persoana care l-a produs. Dacă persoana ar fi problema asta înseamnă că indiferent de comportamentele pe care le face aceasta ar reprezenta o problemă în continuare, iar acest lucru nu se întâmplă în situaţiile în care comportamentul se schimbă.
   Exemplu:
   Un copil "problemă", nu mai reprezintă o problemă pentru profesor atunci când îşi face temele, răspunde corect la întrebări, răspunde doar când este numit, adică atunci când nu mai face comportamentele nedorite.

Cum putem şti dacă am identificat şi am definit corect comportamentele care descriu problema de disciplină?

Pentru definirea corectă a unui comportament care se doreşte a fi modificat este necesar:

- Identificarea exactă a ceea ce persoana respectivă spune sau face;
Comportamente care se doresc a fi modificate pot fi:

verbale (ex. înjură, răspunde neîntrebat)	nonverbale (se ridică din bancă, loveşte colegul din faţă cu caietul)
reprezintă un exces (remarci ironice la adresa colegilor)	reprezintă un deficit (realizarea temelor de casă)

- **Distincția între comportamente şi stări interne (emoții: trist, furios).** „Este supărat" nu este un comportament – acest comportament nu poate fi înregistrat obiectiv de mai mulți observatori, deoarece aceasta este o stare emoțională şi fiecare observator va înregistra dacă elevul este supărat folosind propria definiție, subiectivă, asupra modului în care se comportă o persoană atunci când este supărată. Starea emoțională nu poate fi înregistrată, în schimb, exprimarea în comportamente a acestei stări emoționale poate fi înregistrată obiectiv. De exemplu, observatorii pot înregistra dacă elevul vorbeşte cu colegii sau nu, dacă pleacă din clasă sau nu, dacă plânge sau nu; acestea sunt comportamente.
- **Distincția între comportamente şi alte stări (a învăța, a fi atent)**. "A fi atent" nu este un comportament - acest comportament nu poate fi înregistrat obiectiv de mai mulți observatori; comportamente care descriu starea de a fi atent sunt: pune întrebări pe marginea textului, subliniază textul, notează în caiet, continuă prompt citirea textului când este numit etc.
- **Distincția între comportamente şi atitudini (responsabil, înțelegător).** "Responsabil" nu este un comportament - acest comportament nu poate fi înregistrat obiectiv de mai mulți observatori; comportamente care descriu atitudinea de a fi responsabil sunt: verifică dacă a luat toate obiectele care îi aparțin la plecarea din clasă, dă telefon să anunțe părinții că întârzie etc.
- **Distincția între comportamente şi rezultate (teme, curățenie).** "Teme" nu este un comportament - acest comportament nu poate fi înregistrat obiectiv de mai mulți observatori; comportamente sunt: se aşează la birou, deschide cărți, caiete, citeşte sarcina temă, scrie etc.
- **Distincția între comportamente şi valori (onestitate, adevăr)**. Onestitate nu este un comportament - acest comportament nu poate fi înregistrat obiectiv de mai mulți observatori; comportamente care descriu valoarea de onestitate sunt: oferă informații la cerere, face ce spune etc.

În concluzie, operaționalizarea unei probleme de disciplină înseamnă definirea ei în comportamente. Pentru operaționalizarea unei probleme de disciplină este necesar să identificăm specific ce face sau ce spune elevul, fie că este un deficit, fie că este un exces. De aceea, comportamentele identificate trebuie să indice ce face elevul, nu ce nu face şi trebuie să fie desemnate prin verbe la **diateza activă şi la forma afirmativă.**

În cele ce urmează vă prezentăm un exemplu de operaționalizare a unei probleme de disciplină şi o grilă cu ajutorul căreia să verificați dacă problemele definite de dvs. sunt sau nu în termeni de comportamente.

Tabel. Operaționalizarea unei probleme de tipul "Elevul X sfidează profesorul":

Problema de disciplină	**Corect**	**Incorect**
Elevul X sfidează profesorul.	Tace când este întrebat. Priveşte spre fereastră. Se joacă cu telefonul mobil. Petrece timp cu alți colegi care au aceleaşi comportamente.	Nu răspunde când este întrebat. Nu se uită la profesor. Nu este atent. Se lasă influențat de alți colegi care au atitudine negativă față de profesor.

Tabel. Exemple de verbe la diateza activă, care descriu acțiuni, aflate în exces sau în deficit, direct observabile:
(Ce face elevul, NU ce nu face)

Subliniază cu creionul	Arată cu degetul	Deschide uşa cu piciorul
Repetă	Numără	Trânteşte
Scrie	Strigă porecle	Scrie mesaje pe telefon
Completează	Se ridică	Se machează
Şterge	Merge	Citeşte ziare / reviste
Vorbeşte	Aleargă	Loveşte cu pumnii
Se întoarce cu spatele	Întârzie	Loveşte cu picioarele
Cere	Înjură, precum "..."	Pune
Întreabă	Dă	Ia

Tabel. Ce sunt şi ce nu sunt comportamentele.

Ce sunt comportamentele	**Ce nu sunt comportamentele**
1. sunt acțiuni observabile ale unei persoane; dacă doi observatori sunt în proximitatea persoanei pot înregistra acelaşi lucru. **2. sunt acțiuni măsurabile**, tocmai pentru ca pot fi observate; se pot înregistra caracteristici precum frecvență pe unitatea de timp stabilită, durată, intensitate, latență. **3. se învață**, deci se pot modifica; de exemplu, învăț să anunț profesorul că nu m-am pregătit (să mă scuz) ca metodă de a nu fi ascultat în acea zi. **4. sunt predictibile,** adică pot fi anticipate; de exemplu, anticipez că se va scuza că nu s-a pregătit, ori de câte ori doreşte să nu fie ascultat. **5. sunt guvernate de legi** care pot fi cunoscute şi aplicate în situații de muncă şi de viață personală pentru modificarea comportamentelor.	**1. nu sunt etichete** de tipul: corect, cuminte, creativ, comunicativ, politicos, leneş etc. **2. nu sunt atitudini** de tipul: responsabil, proactiv, înțelegător, cooperativ etc. **3. nu sunt stări** de tipul: a dormi, a sta pe scaun, a învăța sau stări emoționale **4. nu sunt valori** de tipul: spirit de familie, parteneriat, onestitate, adevăr etc. **5. nu sunt rezultate** de tipul: mâncare, teme, desene, curat / curățenie.

Ce înseamnă comportament problematic în clasă

În orice şcoală sau în orice clasă de elevi putem vedea multe comportamente care ne deranjează. Dacă ar fi să avem o reacţie pentru fiecare comportament pe care îl vedem sau să le gestionăm pe toate, atunci întregul nostru timp profesional şi personal ar putea fi consumat de acest lucru. Ca urmare este nevoie să decidem asupra căror comportamente este important să intervenim pentru a le modifica.

Cum putem decide care cum comportamentele problematice care trebuie reduse cu necesitate şi care sunt comportamentele care ţin de specificul vârstei sau alţi factori şi care nu necesită o intervenţie urgentă? Studiile de psihologia copilului oferă o serie de indici care ne ajută să decidem care comportamente sunt problematice şi trebuie gestionate şi care nu.

Comportamente problematice sunt:

- Comportamentele care pun copilul sau pe alţii în pericol (periclitează sănătatea fizică sau emoţională).
- Comportamentele necompliante faţă de aşteptările şi cerinţele rezonabile ale adultului, adică comportamente care fac dificilă desfăşurarea procesului de predare-învăţare în clasă.
- Comportamentele care interferează cu menţinerea relaţiilor sociale pozitive.

Ce facem când apar comportamentele problematice în clasă?

De multe ori, gestionăm situaţiile problematice prin reacţia noastră spontană la comportamentul copilului. Această reacţie nu ia în considerare modul în care va fi afectat comportamentul copilului / al celorlalţi elevi.

În orice situaţie de disciplinare există 3 variabile:

- profesorul;
- elevul care face comportamentul problematic;
- ceilalţi elevi din clasă.

Singura variabilă pe care profesorul o poate utiliza / controla este propriul său comportament. **Comportamentul profesorului decide dacă situaţia este sau nu controlată.** De aceea este important ca profesorul să ştie ce comportament să aleagă ca răspuns la o situaţie problematică, astfel încât celelalte 2 variabile implicate - elevul care a făcut comportamentul problematic şi ceilalţi elevi din clasă - să fie influenţate în mod pozitiv, eficient.

Când apare un comportament problematic, profesorul răspunde în funcție de modul cum își explică / interpretează respectivul comportament. Ceea ce gândim despre comportamentul problematic influențează ceea ce facem în consecință.

Exemplu:

Dacă consider că elevul răspunde neîntrebat pentru că nu mă respectă, mă voi enerva şi îl voi amenința că îl dau afară dacă nu învață să ridice mâna. Dacă consider că răspunde neîntrebat pentru că doreşte să arate că s-a pregătit pentru oră, îi voi zâmbi îngăduitor şi îi voi cere să îi lase şi pe ceilalți să se gândească la răspuns.

Cu alte cuvinte, la acelaşi comportament problematic al unui elev putem reacționa diferit în funcție de explicația pe care o atribuim acelui comportament. Tabelul de mai jos prezintă alte exemple de explicații pe care le putem avea pentru comportamentele elevilor şi urmările lor (ce suntem tentați să facem şi ce efect are acest lucru asupra elevului).

Tabel. Ce gândim de obicei şi cum reacționăm la comportamentele problematice ale copiilor.

"Elevul e rău"	
Când gândeşte astfel, profesorul are tendința: ▪ să eticheteze ca şi "rău" copilul, în fața clasei sau a părinților; ▪ să pună pe seama elevului orice rezultat negativ; ▪ să folosească metode autoritare de disciplinare; ▪ să evite să încerce noi metode de disciplinare; ▪ să nu aprecieze progresele mici ale elevului, să ignore comportamentele adecvate ale acestuia; ▪ să generalizeze această etichetă şi asupra performanței academice a elevului (elevul devine "rău" şi la învățătură).	Consecințe pentru elev: ▪ crede el însuşi că este rău şi acest lucru nu se poate schimba; ▪ pune pe seama acestui lucru orice comportament pe care îl face; ▪ stima de sine poate fi afectată; ▪ performanța academică poate scădea; ▪ interesul elevului față de tot ce se întâmplă în clasă este scăzut.

"Elevul nu mă respectă"	
Când gândeşte astfel, profesorul are tendinţa: ▪ să considere orice comportament problematic al elevului ca o confirmare a acestei convingeri; ▪ are o reacţie emoţională mai puternică atunci când elevul face un comportament problematic – se enervează, se înfurie, se întristează etc. ▪ să pedepsească elevul pentru ca nu a fost respectuos (scăderea notei, scăderea notei la purtare, scos afară din clasă etc.).	Consecinţe pentru elev: ▪ se simte neînţeles; ▪ se simte marginalizat; ▪ scade performanţa academică la obiectul respectiv; ▪ învaţă că relaţionarea cu adulţii este dificilă ;

"Elevul nu a înţeles ce am spus"	
Când gândeşte astfel, profesorul are tendinţa: ▪ de a merge la elev şi de a-i repeta; ▪ de a verifica dacă a înţeles sarcina; ▪ de a-l întreba dacă o poate face; ▪ de a-l întreba cu ce va începe pentru realizarea ei; ▪ de a-i preciza elevului momentul când trebuie să se apuce de sarcină şi momentul în care trebuie să o finalizeze.	Consecinţe pentru elev: ▪ se simte important şi respectat că profesorul îi acordă atenţie individual; ▪ se simte motivat să se apuce de sarcină; ▪ are o atitudine pozitivă faţă de relaţia cu profesorul; ▪ îşi dezvoltă o preferinţă specială pentru obiectul de studiu respectiv.

Din interacţiunea cu elevii şi experienţa noastră didactică ne-am format diferite explicaţii despre motivele pentru care elevii fac anumite comportamente. Unele dintre aceste explicaţii pot fi generalizate, altele nu.

Dacă explicaţia pe care o dăm unui comportament problematic este cea reală, atunci, efectele reacţiei noastre sunt benefice pentru elev, pentru rezolvarea pe termen lung a problemei de disciplină şi pentru menţinerea relaţiei de respect şi încredere reciprocă cu elevul.

Cum putem verifica dacă modul cum explicăm şi răspundem la comportamentul problematic al elevului este o metodă de disciplinare eficientă sau nu?

Tehnică de a verifica eficienţa metodei de disciplinare

1. Luaţi un exemplu concret de situaţie problematică şi notaţi care a fost răspunsul dv.

Situaţie problematică .... Răspuns la situaţia problematică ....

2. Apoi analizaţi acest răspuns folosind următoarele întrebări:
   - Ce a învăţat elevul în urma acestei metode?
   - Ce au învăţat ceilalţi elevi din clasă?
   - A înţeles elevul legătura între comportamentul lui şi metoda pe care am aplicat-o?
   - Cum mă simt:
     - Uşurat
     - Vinovat
     - Mândru că am avut dreptate
     - Calm
     - Îngrijorat
     - ……………………………..
     - ………………………………
     - ……………………………..
   - Cum s-a comportat elevul după momentul în care am aplicat respectiva metodă de disciplinare.....
     - mai repetă comportamentul problematic?
     - se izolează, se retrage?
     - face alte comportamente problematice?
     - mă sfidează?
     - face ceea ce i-am cerut?
   - Cum pot caracteriza relaţia pe care o am cu elevul după momentul în care am aplicat respectiva metodă de disciplinare?

   …………………………………………………………………………………………
   …………………………………………………………………………………………
   ……………………………………………………………………..

Capitolul III

Cauze ale comportamentelor problematice

De ce apar şi se menţin comportamentele problematice?

Cele mai multe comportamente le învăţăm observând că alţii le fac. Primul pas atunci când învăţăm să facem un comportament este să încercăm să îl facem şi noi. Dacă vom continua sau nu să facem respectivul comportament depinde de efectele pe care propriul nostru comportament le produce asupra noastră.

Exemplu:

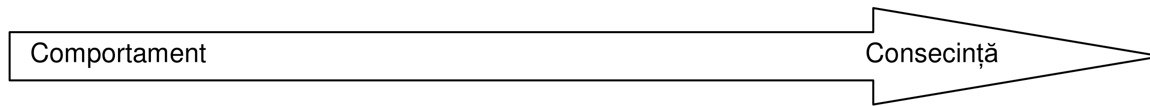
Cu toţii folosim umbrela atunci când plouă. Nici unul dintre noi nu s-a născut ştiind acest lucru. L-am învăţat observând la alţii cum îl fac şi văzând că este folositor.

Orice comportament este făcut numai dacă este urmat de consecinţe pozitive (stări, emoţii, beneficii materiale, aprecieri etc. care urmează comportamentului): obţinerea unor efecte pozitive sau evitarea unor consecinţe negative.

Exemplu:

*Revenind la folosirea umbrelei, o doamnă care aşteaptă în staţia de autobuz **deschide umbrela** (comportament) când începe să plouă. Acest comportament o ajută **să se ferească de ploaie** (consecinţa pozitivă, beneficiu). Ca urmare, ea va deschide umbrela ori de câte ori va dori să se ferească de ploaie. Acest comportament se menţine datorită faptului că este urmat de beneficii imediate. Comportamentul nu ar mai fi executat dacă beneficiile imediate nu ar urma comportamentul (exemplu: dacă doamna ar deschide umbrela, iar ploaia ar uda-o în continuare)*

sau dacă ar fi posibile alte comportamente care să ofere beneficii imediate mult mai mari (exemplu: comportamentul de a se urca în maşina personală).

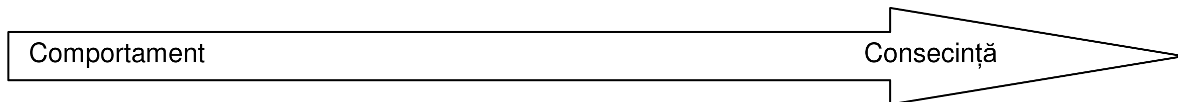

Deschide umbrela. (şi imediat) Ploaia nu o mai udă

Comportamentul de a deschide umbrela este mult mai probabil în viitor.

Putem considera un alt exemplu pentru a verifica cum comportamentele apar şi se mențin datorită consecințelor imediate pozitive care le urmează.

De exemplu, să ne imaginăm că am ales un măr mare şi roşu şi începem **să muşcăm** din el (comportamentul). Comportamentul nostru de a muşca din măr ne aduce un beneficiu imediat - **gustul plăcut şi savoarea mărului** (consecința pozitivă, beneficiu). Comportamentul nostru de a muşca din măr va continua eventual până la terminarea mărului dacă beneficiile continuă să apară. Dacă, în schimb, muşcăm din măr o parte stricată şi gustul este amar şi neplăcut, comportamentul nostru de a muşca din măr se va opri brusc pentru că dispar beneficiile imediate ale comportamentului.

Muşcăm din măr. (şi imediat) Gustul plăcut şi savoarea mărului.

Comportamentul de a muşca din măr este mult mai probabil să apară în viitor.

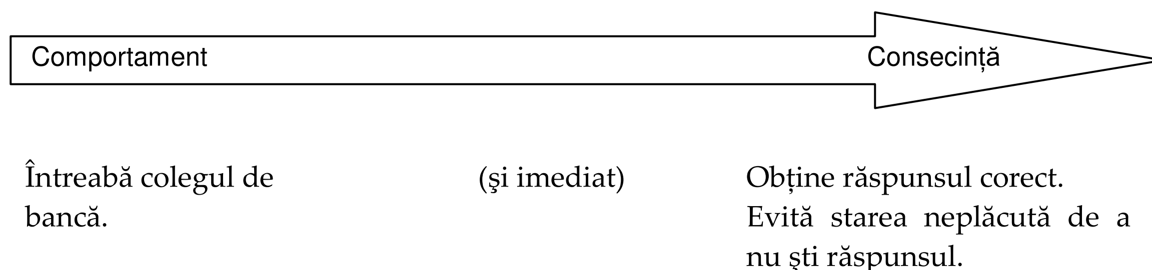
În concluzie comportamentele apar şi se mențin, datorită consecințelor pozitive imediate care le urmează.

Principiu 1:
Dacă un comportament apare şi este urmat de consecințe pozitive imediate, apariția comportamentului în viitor este întărită. Spunem că un comportament este întărit de consecințele sale imediate atunci când creşte probabilitatea apariției lui în viitor.

Acelaşi principiu se aplică şi pentru comportamentele copiilor.

Exemplu:

Un elev care nu ştie răspunsul la o întrebare dată de profesor în clasă, ***îl întreabă pe colegul de bancă.*** *Comportamentul de a întreba colegul de bancă este urmat de beneficii imediate:* ***răspunsul corect al colegului la întrebare****,* ***evitarea stării neplăcute de a nu cunoaşte răspunsul****. Acest comportament va continua atât timp cât va fi urmat de răspunsurile corecte ale colegului şi se va opri în situaţia în care va fi urmat de refuzul colegului de a răspunde la întrebare sau de obţinerea unor răspunsuri greşite.*

Întreabă colegul de bancă.	(şi imediat)	Obţine răspunsul corect. Evită starea neplăcută de a nu şti răspunsul.

Comportamentul de a întreba colegul de bancă este mult mai probabil să apară în viitor.

În concluzie:

Comportamentele apar şi se menţin datorită consecinţelor pozitive şi imediate care le urmează.

Aceste consecinţe pozitive şi imediate se numesc întăriri şi putem spune că comportamentele sunt întărite de consecinţele lor pozitive imediate.

Putem împărţi consecinţele pozitive imediate ale comportamentelor în două categorii în funcţie de beneficiul pe care îl aduc persoanei care face comportamentul:

- îi oferă ceva ce îşi doreşte;
- îl scapă de ceva ce nu îşi doreşte.

Consecinţe pozitive imediate	**Tipuri de întăriri**
Oferă ceva ce îşi doreşte.	Întărire pozitivă (se obţine ceva)
Scapă de ceva ce nu îşi doreşte.	Întărire negativă (se elimină ceva)

Această împărțire este utilă pentru că intervenția în scopul eliminării comportamentului este diferită, în funcție de tipul de întăriri care îl mențin.

Observație:
Dacă o consecință pozitivă imediată nu determină menținerea comportamentului, atunci ea nu este o întărire.
Nu orice consecință pozitivă imediată a comportamentului este o întărire. Sunt întăriri doar acele consecințe care cresc frecvența, durata comportamentului sau care fac ca acel comportament să se mențină.

Exemplu:

Dacă o consecință pozitivă ca lauda („bravo") urmează imediat unui comportament realizat şi după asocieri repetate cu comportamentul nu determină creşterea acestuia, atunci ea nu este o întărire pentru acel elev şi pentru acel comportament.

Dacă remarcăm efectul pozitiv al administrării acestei consecințe (lauda) la alt elev sau la alt comportament al aceluiaşi elev, atunci, pentru noua situația putem spune că lauda este o întărire.

Beneficii aduse de cunoaşterea întăririlor pentru managementul clasei

Dacă comportamentele problematice apar şi se mențin datorită consecințelor pozitive imediate care le urmează, atunci eliminarea consecințelor pozitive imediate va determina reducerea sau eliminarea acestor comportamente.

Metodele de eliminare a consecințelor pozitive şi imediate reduc apariția comportamentele problematice pe termen lung şi permit înlocuirea lor cu comportamentele dorite.

Care este diferența între consecințele imediate ale unui comportament şi cele care apar într-un termen mai lung?

Principiul care descrie apariția şi menținerea comportamentelor precizează faptul că beneficiile sau consecințele pozitive ale comportamentelor trebuie să fie imediate. Consecințele pe termen lung nu modifică comportamentul.

Exemplu:

Cunoaştem beneficiile pe termen lung ale practicării exerciţiului fizic asupra sănătăţii. Cu toate acestea, nu toţi dintre noi practică sistematic exerciţiul fizic.

Cunoaştem beneficiile pe termen lung ale unui comportament alimentar sănătos. Cu toate acestea, nu toţi dintre noi practică sistematic exerciţiul fizic sau mănâncă sănătos.

Aceasta pentru că beneficiile pe termen scurt sunt cele care au un impact mai mare asupra comportamentului.

Gustul plăcut şi savoarea alimentelor mai puţin sănătoase (carne prăjită) sunt beneficii care urmează imediat comportamentului de ingestie a acestora, pe când ingestia alimentelor sănătoase (legume fierte, puţin sărate) nu este urmată de beneficii imediate. Ca urmare, dietele medicale sau dietele pentru scăderea în greutate sunt mai dificil de urmat pentru că nu aduc beneficii imediate.

Importanţa consecinţelor imediate poate fi verificată şi pentru alte comportamente.

Exemplu:

Comportamentul social - atunci când vorbim cu cineva, faptul că celălalt ne priveşte, dă aprobator din cap, râde, ne întăreşte comportamentul de a vorbi. Dacă aceste consecinţe pozitive nu ar apare imediat, ci doar la interval de jumătate de oră, comportamentul nostru de a vorbi s-ar opri şi probabil am solicita ca aceste consecinţe să fie imediate, altfel spus, am solicita să fim „ascultaţi".

Cu cât timpul scurs între un comportament şi apariţia comportamentului este mai mare, cu atât consecinţa are o putere mai mică asupra menţinerii comportamentului. Aceasta deoarece comportamentul nu mai este asociat cu beneficiul pe care îl aduce; în lipsa asocierii cu un anumit beneficiu, comportamentul nu mai apare, conform principiului 1.

Principiu 2:
Consecinţele imediate modifică comportamentul. Consecinţele pe termen lung nu modifică comportamentul.

Acelaşi principiu se aplică şi pentru comportamentele copiilor.

Exemplu:

Un elev, care nu a învăţat şi este la o lucrare de control, copiază. Acest comportament îl ajută pe elev să reducă starea emoţională neplăcută, precum teamă, ruşine. Ca urmare, comportamentul de a copia este întărit de consecinţele sale imediate. Consecinţele imediate sunt sigure, certe. Cele pe termen lung sau viitoare sunt probabile, adică este posibil să fie prins

copiind şi sancţionat, dar nu este sigur. Consecinţele pozitive imediate urmează de fiecare dată comportamentul de a copia, pe când cele pe termen lung nu. De asemenea, scurgerea timpului scade probabilitatea ca acele consecinţe negative să fie asociate cu comportamentul. Ele sunt mai degrabă asociate cu alte aspecte care le preced imediat: colegii foşnesc prea tare, profesorul s-a apropiat prea mult de bancă.

Tabel. Analiza consecinţelor unui comportament negativ.

Compor-tament	Consecinţe	Pozitive / Negative	Imediate / Viitoare	Certe / Incerte = Uncertain*
Copiază la lucrare	Primeşte nota 1 pentru că a copiat.	N	V	U
	Este mustrat de către profesor	N	V	U
	Se simte bine pentru că a aflat rezolvarea la problema/ sarcina din lucrare.	P	I	C
	Este mustrat de către părinţi.	N	V	U
	Se simte mai bine pentru că ştie că are mai puţin şanse de a primi o pedeapsă / mustrarea.	P	I	C

* pentru formarea acronimului care descrie tipul consecinţei utilizăm pentru „incert”, echivalentul în limba engleză, „uncertain”.

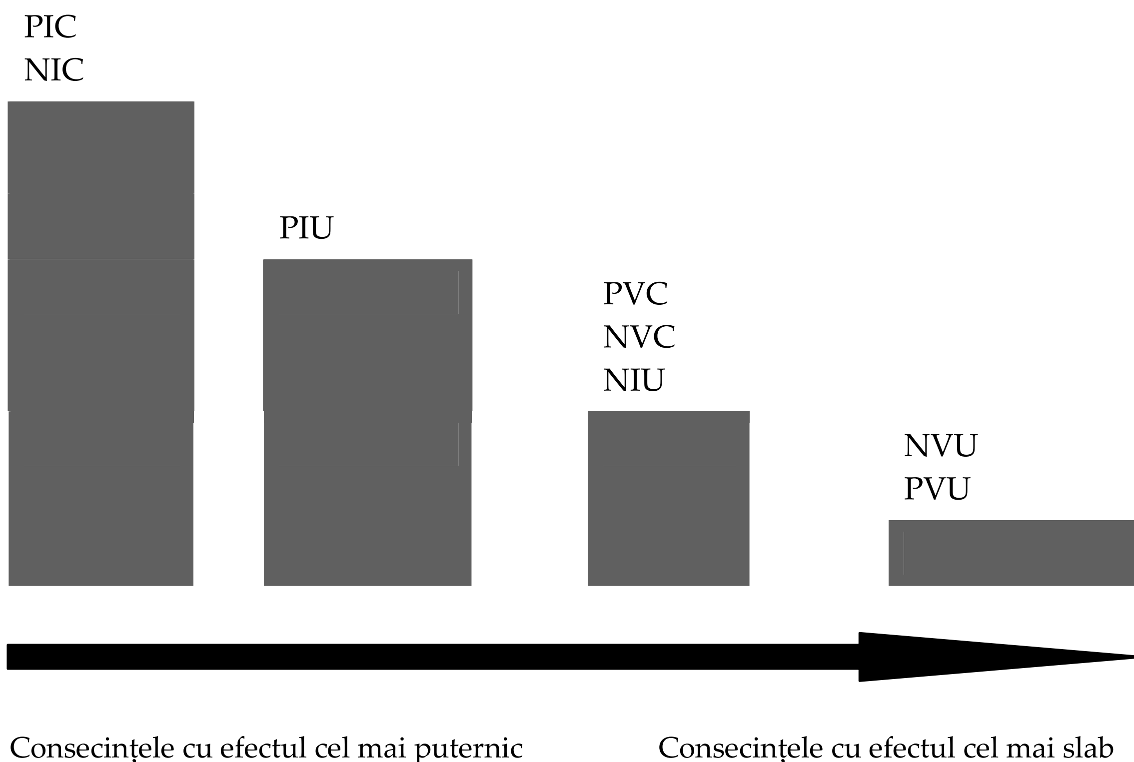
PIC – pozitive imediate certe
NIC – negative imediate certe
PIU – pozitive imediate uncertain (incerte)

NIU – negative imediate uncertain (incerte)
PVC – pozitive viitoare certe
NVC – negative viitoare certe

NVU – negative viitoare uncertain (incerte)
PVI – pozitive viitoare uncertain (incerte)

Tabel. Consecinţele imediate pozitive au cel mai puternic efect asupra

comportamentelor.

Consecințele cu efectul cel mai puternic Consecințele cu efectul cel mai slab

De ce ne ajută să înțelegem cauzele comportamentelor problematice?

- Evităm să blamăm elevul pentru situația dificilă în care ne aflăm;
- Evităm să ne blamăm pe noi înşine pentru situația dificilă;
- Alegem metodele cele mai eficiente de intervenție;
- Găsim o modalitate de intervenție pe termen lung, nu doar o reacție de moment;
- Evităm să reacționăm "personal".

Când reacționează "personal" la un comportament problematic, comportamentul profesorului mai degrabă constituie o pedeapsă pentru elev.

Exemple de astfel de reacții:

- ridicarea tonului, țipat;
- ironii şi glume la adresa elevului, sarcasm;
- profesorul se supără pe elev;
- scoaterea elevului în fața clasei;
- "mâinile sus".. "în picioare"..;
- pedepse corporale;
- dezaprobarea excesivă;
- scăderea notei (la purtare sau la obiectul predat);

- atitudine superioară de tipul "eu hotărăsc aici", "am ultimul cuvânt de spus";
- implicarea altor persoane – "chem directorul", "mergem la director", "chemăm părinţii la şcoală";
- amintirea greşelilor anterioare şi pedepsirea lor din nou;
- acuzaţii la adresa elevului;
- imitarea elevului;
- compararea elevului cu alţi elevi sau cu fraţii lui.

Identificarea cauzelor comportamentelor

Studii de caz:

Ioan este un băiat de 16 ani, care are dificultăţi de citire în limba engleză şi citeşte ca un elev în primul an de studiu. Se simte ruşinat să fie văzut de colegi citind în acest fel şi ca urmare refuză solicitarea profesorului folosind un limbaj neadecvat şi aruncă manualul.

Angela este o fată de 8 ani, care citeşte textul primit şi găseşte lectura total neinteresantă. Se simte plictisită şi ca urmare atunci când profesorul îi atrage atenţia asupra ritmului său lent în lectura individuală, Angela aruncă cartea şi răspunde profesorului folosind un limbaj neadecvat.

Aplicarea unei pedepse pentru aceste comportamente de indisciplină este o măsură retroactivă (se aplică după ce comportamentul a avut loc) şi nu previne sau modifică comportamentul viitor. De aceea, este foarte probabil ca aceste comportamente să reapară în situaţii similare.

Motivul pentru care pedeapsa nu rezolvă problema este reprezentat de faptul că ea nu ţinteşte cauza comportamentelor. Pedeapsa ţinteşte efectul (comportamentul problematic), dar nu şi cauza lui. În aceste două cazuri, comportamentele problematice sunt similare (aruncă cartea şi răspunde profesorului folosind un limbaj neadecvat) însă motivul pentru care ele au apărut este diferit (sentimentul de ruşine al lui Ioan sau plictiseala Angelei).

Simpla identificare a unui comportament problematic nu este suficientă pentru a decide care este metoda de intervenţie eficace.

Identificarea cauzei comportamentului, a motivelor pentru care copilul are un comportament neadecvat permite alegerea metodelor de remitere şi eliminare pe termen lung a problemei. Identificarea cauzei unui comportament se numeşte **analiza funcţională a comportamentului**. Această analiză arată ce funcţie are comportamentul pentru elev sau de ce elevul face acel comportament, în ciuda aplicării pedepselor.

Cele mai multe comportamente ale oamenilor, adulţi sau copii reprezintă un

răspuns realizat voluntar în scopul de a produce efecte dezirabile imediate.

Pentru a înțelege funcțiile pe care comportamentele le au putem analiza propiile noastre comportamente.

Comportamentele pe care le facem în scopul de a rezolva un conflict, de a menține o relație, de a evita situațiile stânjenitoare sau de a ne exprima îngrijorarea sunt comportamente normale, acceptabile, de cele mai multe ori. Sunt însă momente în care pentru a face față acestor situații folosim comportamente mai puțin acceptabile (ridicăm glasul, inventăm scuze sau mințim) sau comportamente pe care ulterior le regretăm sau de care ne ruşinăm.

În mod similar şi comportamentele elevilor reprezintă pentru ei modalități de a face față la anumite situații, au pentru ei anumite funcții.

Un comportament poate avea simultan mai multe funcții. Funcțiile pe care orice comportament problematic le poate avea la un moment dat sunt prezentate în tabelul de mai jos.

Tabel. Funcții ale comportamentelor

Funcții ale comportamentelor	Exemple
Funcția de a obține ceva: – Beneficii sociale sau emoționale (atenție, laudă, confort emoțional etc.); – Beneficii tangibile (accesul la o activitate preferată, o carte, intimitate etc.);	Vorbeşte neîntrebat pentru a obține atenția profesorului;
Funcția de a evita ceva sau de a scăpa din ceva: – sarcini aversive sau consecințe negative (sarcini dificile, plictisitoare, care necesită timp îndelungat, critică etc.); – stări emoționale negative (frică, ruşine); – situații (interacțiuni cu adulți, colegi etc.);	Lipseşte de la oră pentru a evita să fie ascultat sau criticat; Vorbeşte cu colegul de bancă pentru a scăpa de sarcina dificilă primită în clasă; Cere voie afară ca să nu fie văzut plângând;
Funcția de a obține şi de a evita simultan	Face remarci ironice la adresa colegilor pentru a obține atenția şi pentru a scăpa de ora plictisitoare;
Funcția de a comunica ceva	Face doar o parte din sarcină pentru a comunica faptul că nu a înțeles, că nu doreşte să răspundă la tablă, în fața colegilor etc.

Aceste funcții reprezintă nevoi pe care toți oamenii le au, precum nevoia de apreciere, de stimă şi statut, de valorizare, nevoia de control, de aprobare, de comunicare şi alte nevoi emoționale şi sociale.

Satisfacerea acestor nevoi asigură funcționarea optimă a fiecăruia dintre noi. De aceea, funcțiile pe care comportamentele le au nu pot fi evaluate, nu pot fi considerate bune sau rele. În schimb, comportamentele care răspund acestor funcții pot fi evaluate şi considerate adecvate / acceptabile sau neadecvate / neacceptabile.

Exemplu:

Pregătirea temelor pentru fiecare oră sau vorbitul neîntrebat în timpul orei pot servi aceleiaşi funcții: obținerea atenției din partea adultului / profesorului. Diferența dintre aceste

două comportamente este că pregătirea temelor este un comportament evaluat ca fiind adecvat / acceptabil, în timp ce comportamentul de a vorbi neîntrebat este considerat ca fiind neadecvat şi se doreşte modificarea lui.

Cele mai frecvente nevoi pentru a căror satisfacere apar comportamente problematice la elevi sunt:

- Atenţia adultului
- Recunoaştere din partea colegilor
- Confort emoţional
- Siguranţă (securizare)

Exerciţiu:

Completaţi în tabelele de mai jos exemple de comportamente problematice care au funcţia de a satisface nevoia respectivă. Apoi notaţi comportamente alternative, dezirabile, care ar putea să le înlocuiască pe cele problematice, astfel încât nevoia copilului să fie satisfăcută.

Nevoia	Comportamente dezirabile	Comportamente problematice
Atenţia adultului	1. ridică mâna pentru a răspunde la oră; 2. .... 3. .... 4. .... 5.	1. vorbeşte neîntrebat; 2. .... 3. .... 4. .... 5. ....

Nevoia	Comportamente dezirabile	Comportamente problematice
Recunoaştere din partea colegilor	1. le oferă explicaţii colegilor când e solicitat; 2. .... 3. .... 4. .... 5.	1. face glume pe seama profesorului; 2. .... 3. .... 4. .... 5. ....

Nevoia	Comportamente dezirabile	Comportamente problematice
Confort emoțional	1. solicită ajutorul profesorului în realizarea temei; 2. .... 3. .... 4. .... 5.	1. chiuleşte de la ore de teama de a fi ascultat; 2. .... 3. .... 4. .... 5. ....

Nevoia	Comportamente dezirabile	Comportamente problematice
Siguranță (securizare)	1. îşi face prieteni; 2. .... 3. .... 4. .... 5.	1. îi jigneşte pe alții; 2. .... 3. .... 4. .... 5. ....

Ca urmare, identificarea funcției comportamentului care se doreşte a fi schimbat (realizarea analizei funcționale) permite construirea unei strategii de intervenție prin care elevii să învețe să facă comportamente adecvate pentru a satisface nevoia lor de atenție din partea adulților şi care să înlocuiască comportamentele neadecvate. În acest fel, comportamentele neadecvate nu vor mai continua să apară, deoarece elevul a învățat noi comportamente, adecvate, care îi aduc lui acelaşi beneficiu (atenția adulților).

Concluzie:

Orice comportament are o funcție, iar satisfacerea acelei funcții reprezintă o consecință care are valoare de întărire (pozitivă sau negativă) şi ca urmare întăreşte apariția sau menținerea comportamentului.

Funcția comportamentelor nu se poate schimba; putem schimba doar comportamentele care răspund aceleiaşi funcții, iar satisfacerea funcției va avea rol de întărire pentru noile comportamente.

Beneficii aduse de cunoaşterea funcţiei comportamentelor pentru managementul clasei

Orice comportament se va menţine atât timp cât are o funcţie, indiferent de sancţiunile sau consecinţele negative care îi sunt aplicate.
Pentru a reduce sau elimina acest comportament este necesar să apară un alt comportament, care are aceeaşi funcţie. În lipsa satisfacerii funcţiei prin alte comportamente, comportamentul nedezirabil se va menţine.
Sancţiunile sau pedepsele nu pot reduce sau elimina comportamentele în absenţa dezvoltării unor modalităţi alternative de satisfacere a funcţiilor pe care ele le au – comportamente alternative dezirabile.
Întărirea comportamentelor alternative dezirabile este principala metodă de disciplinare eficientă.

Cum putem identifica care este funcţia comportamentului pe care dorim să îl schimbăm?

Analiza funcţională a comportamentului este similară unui proces de rezolvare de probleme. Aceasta cuprinde mai multe metode care au ca scop răspunsul la întrebările: **De ce apare comportamentul problematic?,** Care este funcţia lui? Pe baza răspunsului la această întrebare putem apoi construi strategia de intervenţie pentru modificarea comportamentului problematic şi prevenirea reapariţiei lui.

Analiza funcţională a comportamentului presupune 2 paşi.

Pasul 1: definirea concretă a comportamentului ţintă, astfel încât mai mulţi observatori să poată înregistra acelaşi lucru.

Exemplu:

Ioana aruncă cu ghemotoace de hârtie spre colegii din spate în timpul orei de română (Ioana deranjează ora de română, nu reprezintă o definiţie concretă a comportamentului problematic).

Pasul 2: colectarea de date despre comportament, despre factorii care influenţează apariţia lui, funcţiile sale posibile.

Aceste date pot fi obţinute din observarea directă a comportamentului într-un context sau mai multe contexte. Deşi observaţia directă poate oferi informaţii foarte valoroase, ea poate omite multe informaţii care oferă explicaţii suplimentare asupra funcţiei comportamentului ţintă. Pentru eficienţa analizei funcţionale vom prezenta în continuare metodele directe şi metodele indirecte recomandate în analiza comportamentului.

Metode recomandate în analiza comportamentului şi identificarea cauzelor acestuia

Metode directe de realizare a analizei funcționale

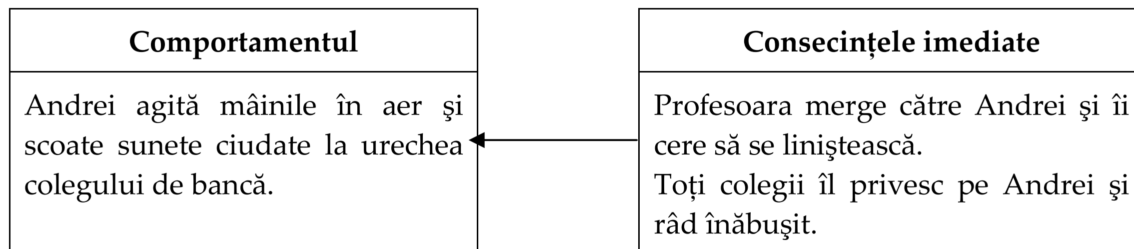
Pentru a identifica corect funcția unui comportament este necesar să cunoaştem factorii care influențează apariția lui. Aşa cum mai văzut mai sus, un factor care influențează în mod esențial apariția şi menținerea comportamentelor este reprezentat de consecințele sale imediate, pozitive.

Ca urmare, observarea directă a unui comportament presupune identificarea consecințelor sale imediate.

Exemplu:

Pentru un comportament disruptiv în timpul orei, putem defini comportamentul şi identifica consecințele imediate de mai jos.

Care este funcția comportamentului? Ce obține sau evită Andrei prin comportamentul lui?

Întrebări care facilitează identificarea consecințelor imediate ale comportamentului:
– Ce se întâmplă după apariția comportamentului țintă? – Ce faci când apare comportamentul țintă? – Ce fac ceilalți când apare comportamentul țintă? – Ce se schimbă după apariția comportamentului țintă? – Ce obține copilul după sau în timp ce face comportamentul țintă? – Ce evită sau din ce scapă copilul ca urmare a realizării comportamentului țintă?

Identificarea consecințelor ne oferă informații utile pentru a putea descrie funcția comportamentului. Alături de acestea, descrierea situației sau a contextului în care comportamentul apare ne permite înțelegerea acurată a funcției comportamentului şi ne oferă sugestii de prevenție şi intervenție.

Acelaşi comportament poate avea funcţii diferite în funcţie de contextul în care apare sau de aspectele care îl preced (antecedente).

Exemplu:

Un elev îşi schimbă locul în bancă, se mută cu altcineva. Consecinţele acestui comportament care fac ca el să apară şi să se menţină pot fi diferite: evită neplăcerile produse de celălalt coleg de bancă, primeşte informaţii de la noul coleg etc.

Putem identifica exact funcţia comportamentului dacă descriem antecedentele sale.

Exemplu:

Se anunţă lucrare de control şi elevul îşi mută locul în bancă. Aceste antecedentele ne oferă alte repere pentru identificarea funcţiei comportamentului, faţă de situaţia în care comportamentul ar fi precedat de alte antecedente, precum geamul clasei s-a stricat şi rămâne permanent deschis sau colegii de bancă s-au certat de la o carte.

Antecedentele se referă la situaţiile, evenimentele, circumstanţele în care apare comportamentul.

Antecedentele unui comportament oferă informaţii despre circumstanţele în care comportamentul ţintă a fost întărit şi circumstanţele în care respectivul comportament nu a fost întărit. Această informaţie este utilă în construirea strategiei de modificare a comportamentului, deoarece antecedentele influenţează apariţia unui comportament.

Principiul 3:
Un comportament continuă să apară în situaţiile în care a fost întărit în trecut, şi nu mai apare în situaţiile în care nu a fost întărit în trecut.

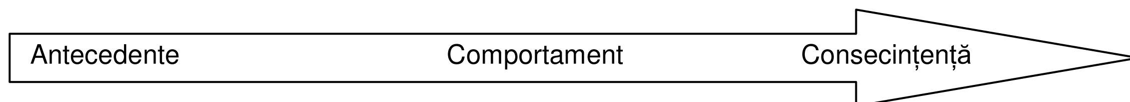
Exemplu:

De câte ori sună telefonul, noi răspundem. Sunetul telefonului este un antecedent pentru comportamentul de a răspunde, deoarece ne anunţă o consecinţă imediată (conversaţia cu cineva).

Să ne imaginăm că sună telefonul, răspundem şi de partea cealaltă nu vorbeşte nimeni. După un număr de repetări ale acestei situaţii, comportamentul nostru de a răspunde la telefon va dispărea pentru că antecedentul (sunetul telefonului) nu mai este asociat cu urmarea unui beneficiu (conversaţia cu cineva).

Asocierea antecedentelor cu anumite consecinţe (pozitive sau negative) creşte sau scade probabilitatea apariţiei unor comportamente.

Un exemplu frecvent întâlnit este reprezentat de diferenţele în comportamentul elevilor din unele ore faţă de altele. Comportamentul de a citi suplimentar sau de a se pregăti pentru oră al elevilor este diferit în funcţie de antecedente, deoarece ele au fost asociate în mod repetat cu o anumite consecinţe.

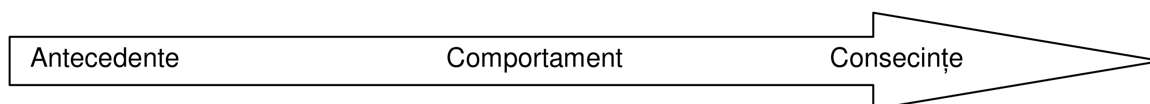
Profesorul de română este prezent.	Elevii se pregătesc pentru oră (dezirabil).	Profesorul verifică temele, identifică şi apreciază progresele.
Profesorul de matematică este prezent.	Elevii se pregătesc pentru oră (în deficit, nedezirabil).	Profesorul verifică temele, identifică şi critică / pedepseşte greşelile.

Acest principiu se aplică şi pentru alte comportamente ale copiilor.

Exemplu:

De câte ori Alexandra vrea bani de buzunar suplimentari şi îi cere mamei, mama îi oferă bani în plus (consecință imediată pozitivă). Când vrea bani de buzunar suplimentari şi îi cere tatălui, tatăl nu îi oferă nici un ban în plus. Ca urmare, Alexandra cere de obicei bani de buzunar suplimentari mamei şi nu tatălui.

Comportamentul de a cere bani de buzunar suplimentari a fost întărit într-o situație (cu mama) şi nu a fost întărit în altă situațe (cu tata). De aceea, comportamentul continuă să apară în situația în care a fost întărit şi nu mai apare în situația în care nu a fost întărit. Spunem că antecedentele fac mai probabilă apariția unui comportament dacă se asociază cu consecințe imediate pozitive ca urmare a realizării comportamentului.

Mama este prezentă.	Alexandra cere bani.	Alexandra obține bani.
Tata este prezent.	Alexandra cere bani.	Alexandra nu obține bani.

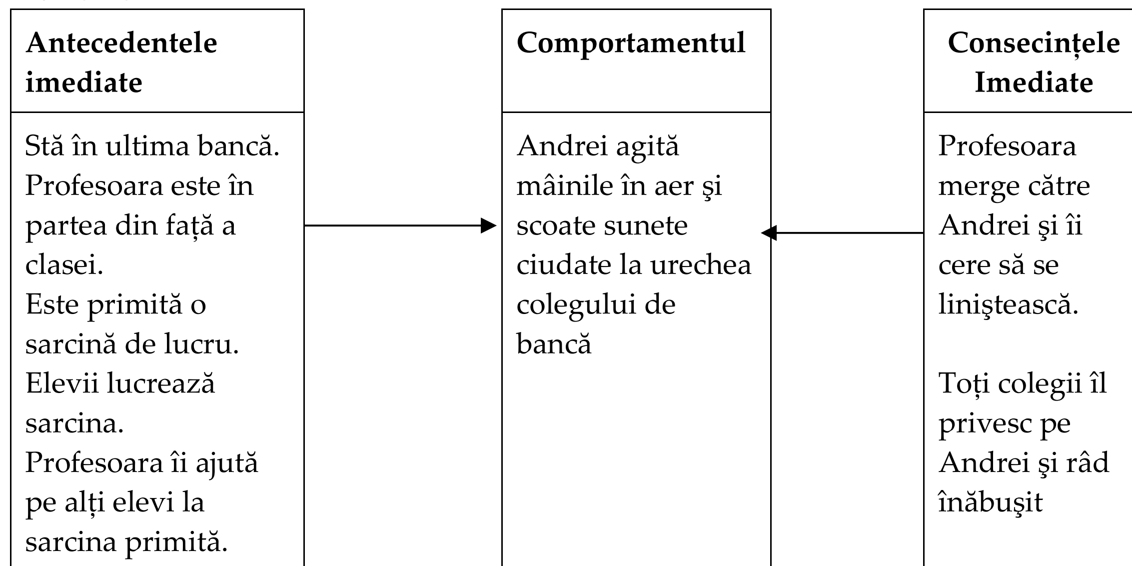
Alexandra îi cere bani mamei în viitor şi nu îi mai cere tatălui.

Ca urmare, pentru realizarea analizei funcţionale a unui comportament este necesar să identificăm şi antecedentele care preced imediat comportamentul (ce se întâmplă imediat înainte ca respectivul comportament să apară).

Exemplu:

Pentru un comportamentul disruptiv al lui Andrei din timpul orei, analiza funcţională completă arată astfel:

Care este funcţia comportamentului? Ce obţine sau evită Andrei prin comportamentul lui?

Funcţia comportamentului este de a obţine atenţia profesoarei şi / a colegilor.

Întrebări care facilitează identificarea antecedentelor imediate ale comportamentului:
– Când apare de obicei comportamentul ţintă? – Unde apare de obicei comportamentul ţintă? – Cine este prezent când apare comportamentul ţintă? – Ce activităţi sau evenimente preced apariţia comportamentul ţintă? – Ce fac sau ce spun alte persoane imediat înainte de apariţia comportamentul ţintă? – Ce alte comportamente face elevul chiar înainte să realizeze comportamentul ţintă? – Când, unde, cu cine şi în ce circumstanţe este cel mai puţin probabil să apară comportamentul ţintă?

Concluzie:

Antecedentele reprezintă stimuli, evenimente, circumstanțe care preced comportamentul imediat înainte de apariția lui. Antecedentele indică circumstanțele în care apariția comportamentului a fost întărită, adică urmată de consecințe imediate pozitive. De aceea, prezența antecedentelor creşte probabilitatea reapariției comportamentului, pentru că sunt anticipate consecințele pozitive. În aceste situații spunem că, comportamentul este sub controlul stimulilor, adică este mai probabil să apară în anumite circumstanțe şi mai puțin probabil să apară în alte circumstanțe.

Ca urmare, o metodă de reducere sau eliminare a unui comportament, precum şi de prevenire a apariției lui este modificarea antecedentelor. Această metodă de management comportamental se numeşte metoda de control a stimulilor.

Regulile clasei reprezintă o metodă de control a stimulilor. Se stabileşte în prealabil care este contextul (care sunt condițiile) pentru a obține anumite consecințe plăcute şi a evita altele neplăcute.

Beneficii aduse de cunoaşterea funcției comportamentelor pentru managementul clasei

Antecedentele indică circumstanțele în care apariția comportamentului a fost întărită, adică urmată de consecințe imediate pozitive.

Un comportament continuă să apară în situațiile în care a fost întărit în trecut, şi nu mai apare în situațiile în care nu a fost întărit în trecut.

Modificarea antecedentelor (metoda de control a stimulilor) scade probabilitatea apariției comportamentului nedezirabil.

Metode indirecte de realizare a analizei funcționale:

Metodele indirecte se bazează pe interviul structurat cu alți profesori, părinți sau cu elevul. Acest interviu are ca scop obținerea de informații despre ceea ce face mai probabilă apariția comportamentului precum şi despre efectele pe care comportamentul le are, odată realizat.

Întrebări care pot fi adresate adulţilor:
– În ce contexte observaţi apariţia comportamentului? – Există contexte sau situaţii în care comportamentul nu apare? – Cine este prezent atunci când apare comportamentul? – Ce interacţiuni sau activităţi au loc chiar înainte să apară comportamentul? – Ce se întâmplă imediat după ce apare comportamentul? Ce efecte are comportamentul? – Puteţi numi un comportament adecvat care îl poate înlocui pe cel problematic în acest context specific?

Interviul cu elevul este util pentru a identifica cum percepe el situaţia şi ce anume l-a făcut să reacţioneze în modul în care a făcut-o.

Întrebări care pot fi adresate elevului:
– Ce s-a întâmplat (interacţiuni sau activităţi) chiar înainte să apară comportamentul ţintă? – La ce anume te gândeai chiar înainte să faci comportamentul ţintă? – Cum te simţi în timp ce faci comportamentul ţintă? – Cum te simţi imediat după ce faci comportamentul ţintă? – Ce observi că se întâmplă imediat după ce faci comportamentul ţintă? – În ce fel te ajută să faci acest comportament ?

Se recomandă ca procesul de colectare a datelor pentru analiza funcţională să se realizeze în mai multe contexte pentru o mai mare validitate a datelor.

Exemplu:

- *Comportamentul ţintă să fie analizat în diferite contexte: în clasă, în curtea şcolii, pe coridoare etc.;*
- *Comportamentul ţintă să fie analizat în timpul unor activităţi diferite: individuale, de grup, frontale;*
- *Părinţii şi alţi profesori sau adulţi implicaţi în creşterea şi educarea copilului să fie intervievaţi în legătură cu comportamentul ţintă.*

Instrumente utilizate pentru a identifica funcţia unui comportament

Fişă de observaţie ABC

Exemplu completat

<table>
<tr><td colspan="3">Numele elevei / elevului: Laura   Data observaţiei: 10/5
Observator: D-na Popescu   Ora: 9:40-9:55 a.m.
Activitate: comportament problematic pe terenul de joacă</td></tr>
<tr><td>Antecedente</td><td>Comportament</td><td>Consecinţă</td></tr>
<tr><td>Laura se alătură unui grup de patru fete care se joacă cu mingea.</td><td>Laura aşteaptă ca mingea să-i fie aruncată.</td><td>Fetele nu aruncă mingea înspre Laura.</td></tr>
<tr><td></td><td>Laura strigă: “Aruncaţi mingea către mine!”</td><td>Fetele îi aruncă mingea, ea o scapă, o altă fată, Ana, o prinde şi o aruncă către Nicoleta.</td></tr>
<tr><td>Mingea este aruncată către Andreea din nou.</td><td>Laura strigă: “Am zis s-o arunci către mine, nesimţito!”</td><td>Andreea plânge. Laura ia mingea.</td></tr>
<tr><td>Andreea se îndepărtează cu mingea.</td><td>Laura aleargă după ea, o loveşte şi îi spune: “Dă-mi-o mie, fir-ar să fie!”</td><td></td></tr>
</table>

Fişă de observaţie ABC

Numele elevei / elevului: Observator: Activitate:		Data observaţiei: Ora:
Antecedente	**Comportament**	**Consecinţă**

Chestionar privind comportamentul problematic

Elev ………………….. Clasa…………………….. Sex: F/M
Profesor………………….. Şcoala…………………………..
Telefon ………………………… Data ………………………..

Comportamentul elevului: vă rugăm descrieți pe scurt comportamentul problematic.

Indicații:

Având în minte un episod tipic al comportamentului problematic, alegeți frecvența pentru care fiecare dintre afirmațiile de mai jos este adevărată. Analiza situațiilor celor mai frecvente este o informație utilă pentru a putea identifica funcția comportamentului problematic.

Nr. crt.		**PROCENT**						
		Niciodată	**10%**	**25%**	**50%**	**75%**	**90%**	**Întot-deauna**
1.	Comportamentul problematic apare şi se menține când solicitați elevul să realizeze o sarcină?	0	1	2	3	4	5	6
2.	Când comportamentul problematic apare, îl redirecționați pe elev către sarcină şi respectarea regulilor?	0	1	2	3	4	5	6
3.	În contextul unui conflict cu colegii, dacă elevul manifestă comportamentul problematic, ceilalți colegi îl lasă în pace?	0	1	2	3	4	5	6
4.	Atunci când apare comportamentul problematic, colegii râd sau reacționează verbal?	0	1	2	3	4	5	6
5.	Comportamentul problematic apare cu precădere după un conflict în afara clasei?	0	1	2	3	4	5	6
6.	Comportamentul problematic apare pentru a vă atrage atenția atunci când lucrați cu alți elevi?	0	1	2	3	4	5	6

7.	Comportamentul problematic apare în prezența anumitor colegi?	0	1	2	3	4	5	6
8.	Este probabil ca un comportament problematic să continue de-a lungul zilei după un episod precedent?	0	1	2	3	4	5	6
9.	Comportamentul problematic apare în timpul unor activități specifice de învățare?	0	1	2	3	4	5	6
10.	Comportamentul problematic dispare atunci când colegii nu mai interacționează cu elevul în cauză?	0	1	2	3	4	5	6
11.	Comportamentul problematic dispare atunci când colegii interacționează cu alți elevi?	0	1	2	3	4	5	6
12.	Dacă elevul manifestă comportamentul problematic, îi acordați atenție personală pentru a-l recentra pe rezolvarea sarcinii?	0	1	2	3	4	5	6
13.	Elevul încetează să manifeste comportamentul problematic dacă nu i se mai solicită nimic sau dacă i se permite să renunțe la activitatea de învățare?	0	1	2	3	4	5	6
14.	Atunci când elevul manifestă comportamentul problematic, colegii încetează să interacționeze cu el?	0	1	2	3	4	5	6
15.	Este probabil ca un comportament problematic să apară după activități neplanificate la clasă sau devieri de la rutina clasei?	0	1	2	3	4	5	6

Capitolul IV

Măsurarea comportamentelor problematice şi construirea strategiei de intervenție asupra acestora

Ce înseamnă să măsori un comportament?

Alături de realizarea analizei funcționale a comportamentului, un alt aspect fundamental pentru modificarea comportamentală este **măsurarea comportamentului țintă**. Pentru ca acest lucru să fie posibil este necesar să identificăm momentul de începere, de apariție şi cel de finalizare a comportamentului vizat.

Exemplu:

Pentru comportamentul de a fuma, stabilim ca moment de începere a comportamentului aprinderea țigării şi ca moment de finalizare stingerea ei.

Pot fi măsurați diferiți parametri care descriu comportamentul, precum frecvență, durată, intensitate şi latență.

Beneficii oferite de măsurarea comportamentului care se doreşte a fi modificat

Oferă informații care facilitează luarea deciziei de modificare a comportamentului. Exemplu: măsurând comportamentul putem stabili dacă comportamentul este tranzitoriu sau este o problemă constantă care trebuie adresată.

Oferă informații utile pentru stabilirea obiectivului intervenției.
Exemplu: pentru unele comportamente vom dori să scădem frecvența, pentru altele durata, intensitatea sau latența de apariție.

Oferă informații despre eficiența intervenției.
Exemplu: dacă măsurăm comportamentul înainte de aplicarea intervenției (se stabileşte nivelul de bază) şi pe parcursul intervenției, compararea datelor ne va indica dacă apar modificări ale comportamentului.

Frecvența unui comportament

Este reprezentată de numărul de ori al apariției comportamentului pe unitatea de timp aleasă ca perioadă de măsurare a comportamentului.

Unitatea de timp aleasă pentru măsurarea frecvenței unui comportament poate varia.

Exemplu:

Putem înregistra frecvența remarcilor ironice ale unui elev folosind ca unitate de timp o oră de clasă, 10 minute sau 1 minut. Se recomandă înregistrarea frecvenței, când numărul de apariții a comportamentului este cea mai importantă informație despre comportament.

Ca obiectiv de intervenție inițial putem stabili: scăderea frecvenței acestui comportament de la 20 remarci ironice pe oră (nivel de bază al comportamentului) la 10 (frecvență măsurată după aplicarea intervenției pentru perioada de timp stabilită).

Durata unui comportament

Este reprezentată de perioada de timp ocupată de comportament de la momentul de început, până la cel de finalizare.

Exemplu:

Putem înregistra durata comportamentului de studiu a unui elev, sau durata comportamentului de a rămâne aşezat în bancă la un copil hiperactiv. Se recomandă înregistrarea duratei, când cel mai important aspect al comportamentului este cât de mult el durează.

Ca obiectiv de intervenție inițial putem stabili: creşterea duratei de studiu individual în timpul orei de la 5 minute (nivel de bază) la 15 minute (durată măsurată după aplicarea intervenției pentru perioada de timp stabilită).

Latența unui comportament

Este reprezentată de timpul scurs între apariția evenimentului stimul şi apariția comportamentului. Latența măsoară cât timp îi ia unei persoane să inițieze un anumit comportament după ce apare un stimul care îl solicită.

Exemplu:

Putem măsura perioada de latență a comportamentului de intrare la oră a unui elev după ce sună de intrare (evenimentul stimul). Cu cât latența comportamentului este mai scurtă, cu atât comportamentul este inițiat mai repede după solicitare. Se recomandă măsurarea latenței când se doreşte modificarea acestui parametru al comportamentului. Comportamentul este dezirabil, apare, dar apariția lui nu este promptă.

Ca obiectiv de intervenție inițial putem stabili: scăderea latenței comportamentului de la 15 minute (nivel de bază) la 2 minute (după aplicarea intervenției pentru perioada de timp stabilită).

Intensitatea unui comportament

Este reprezentată de forța sau magnitudinea comportamentului. Acest parametru este mai dificil de măsurat decât ceilalți parametri, deoarece sunt necesare instrumente speciale sau scale.

Exemplu:

Putem folosi un instrument de măsură a decibelilor pentru a stabili intensitatea vorbirii unei persoane; sau putem folosi o scală Likert de la 1 la 5 pentru a estima intensitatea unui tantrum. Pentru folosirea scalei Likert este necesar să fie descrisă intensitatea comportamentului pentru fiecare nivel al scalei, astfel încât mai mulți observatori care observă tantrumul să îi estimeze aceeaşi intensitate:

1 - loveşte cu mâinile

2 - loveşte cu mâinile şi picioarele

3 - loveşte cu mâinile şi picioarele şi plânge

4 - loveşte cu mâinile şi picioarele, plânge, se aruncă pe podea

5 - loveşte cu mâinile şi picioarele, plânge, se aruncă pe podea şi continuă să se zbată pe podea mai mult de 4 minute.

Se recomandă măsurarea intensității când ea reprezintă aspectul cel mai important sau aspectul care poate fi modificat la comportament.

Exemplu:

Pot fi situații în care ca obiectiv de intervenție inițial putem stabili: scăderea intensității tantrumului de la 5 la 4, iar această modificare să reprezinte un progres, care permite prevenirea eventualelor răniri ale copilului.

Pentru a facilita măsurarea comportamentelor se recomandă măsurarea unui singur comportament şi nu a mai multor comportamente în acelaşi timp.

Dacă în timpul măsurării comportamentului apar dificultăți de înregistrare a lui, de exemplu, sunt îndoieli legate de notarea comportamentului, atunci se recomandă revizuirea definiției concrete a comportamentului. Este posibil ca definiția să fie prea largă sau nespecifică şi atunci nu putem decide dacă diferite acțiuni ale elevului pot fi sau nu considerate comportamentul în cauză.

Când şi unde măsurăm un comportament?

Măsurarea unui comportament presupune observarea directă a comportamentului într-o **perioadă specifică de timp**. Alegerea acestei perioade se face în funcție de momentele în care comportamentul apare.

Exemplu:

Dacă respectivul comportament apare în special în pauze, este mai eficient să stabilim perioada de măsurare în timpul pauzei. Pentru a identifica aceste momente putem folosi metodele indirecte precum intervievarea altor profesori, a părinților etc.

Observarea şi înregistrarea unui comportament furnizează informații mai autentice şi cu o eficiență mai mare în construirea intervenției, dacă se desfăşoară în **contextele** în care comportamentul apare în mod natural.

Exemplu:

Dacă un comportament nedezirabil, "îmbrânceşte colegii", apare în curtea şcolii, se recomandă înregistrarea lui în acel context şi nu în clasă, în timpul orelor. Observând comportamentul în contextele în care apare în mod obişnuit putem surprinde antecedentele şi consecințele sale reale, care conduc la frecvența, latența, durata sau intensitatea sa. Modificarea contextului influențează apariția şi modul de desfăşurare a comportamentului.

Etica în măsurarea comportamentelor

După ce am stabilit perioada specifică de timp pentru măsurarea comportamentului, locul realizării înregistrărilor şi disponibilitatea observatorului, este necesar să cerem consimțământul elevului şi al părintelui sau adultului care are în grijă copilul.

Acest aspect este deosebit de important în situațiile în care observarea şi înregistrarea comportamentului au loc în diferite momente, în legătură cu care elevul nu va fi informat pentru a nu i se influența comportamentul.

Analiza datelor obținute din măsurarea comportamentelor

În situația în care pentru un elev au fost descrise mai multe comportamente problematice se recomandă gruparea lor în categorii şi prioritizarea intervenției. Se începe modificarea celui mai disruptiv comportament sau a celui mai uşor de modificat. Intervenția asupra unui comportament este urmată în multe cazuri şi de remiterea altor comportamente problematice.

Integrarea comportamentului într-o anumită categorie este un pas util deoarece ghidează intervenția ulterioară pentru modificarea lui. Se recomandă folosirea concomitentă a două criterii.

Primul criteriu după care putem integra un comportament într-o categorie este **funcția comportamentului:**

1. A obține ceva pozitiv
Ex.: atenția colegilor

2. A evita ceva negativ
Ex.: sarcinile din timpul orei, temele de casă

Acelaşi comportament poate avea funcții diferite şi ca urmare intervenția va fi diferită.

Exemplu:

Mădălina spune glume în timpul orei de lectură, deoarece doreşte să obțină atenția şi aprecierea colegilor, în timp ce Mihai spune glume în timpul orei pentru a evita / a scăpa de plictiseală.

Al doilea criteriu după care putem integra un comportament într-o categorie este cauza specifică elevului:

1. Nu are abilitatea de a face comportamentul acceptabil
Ex.: deficit de abilitate

2. Are abilitatea, dar nu face comportamentul acceptabil
Ex.: deficit de performare

Deficitul de abilitate

Desemnează situațiile în care elevul nu are abilitatea de a face comportamentul dezirabil (nu ştie cum să facă).

Exemplu:

Un elev refuză să citească cu voce tare textul în limba engleză pentru că nu are abilitatea de a citi în engleză (nu ştie limba engleză). În acest caz, cauza comportamentului său de refuz este un deficit de abilitate. Elevii care prezintă deficit de abilitate au tendința de a evita sau scăpa de situațiile în care este solicitată aplicarea respectivei abilități; ca urmare, pentru a modifica acest comportament este necesară dezvoltarea abilității care lipseşte.

Întrebări care facilitează identificarea deficitului de abilitate
– Înțelege elevul ce se aşteaptă de la el în respectiva situație? Ce s-a întâmplat (interacțiuni sau activități) chiar înainte să apară comportamentul țintă? – Îşi dă seama elevul că acel comportament este neadecvat, sau comportamentul a devenit deja un obicei? – Poate elevul să îşi controleze singur comportamentul sau are nevoie de ajutor? – Există situații în care elevul realizează comportamentul alternativ dezirabil? – Poate elevul realiza comportamentul dorit?

Deficitul de performare

Desemnează situațiile în care elevul are abilitatea de a realiza comportamentul dezirabil, dar nu îl realizează când anumite condiții sunt întâlnite.

Exemplu:

Un elev are abilitatea de a se aşeza în bancă şi de a rămâne aşezat, dar nu o face când apar anumite circumstanțe (acest comportament nu îi oferă beneficiile dorite); apariția şi menținerea comportamentului dezirabil este influențată de factori multipli precum:

- *starea lui fiziologică (îi este foame, este obosit);*
- *starea lui emoțională (se simte frustrat, plictisit, furios);*
- *comportamentul celorlalți, nu ştie ce se aşteaptă de la el etc.;*

Ca urmare, pentru a modifica acest comportament este necesară modificarea circumstanțelor - a antecedentelor şi / sau a consecințelor comportamentului.

Întrebări care facilitează identificarea deficitului de performare
– Care sunt beneficiile pe care le vede elevul ca urmare a realizării comportamentului dezirabil? Vede elevul vreun beneficiu? – Ştie elevul ce se aşteaptă de la el în acea situație? – Ştie elevul că respectivul comportament este dezirabil în acea situație? – Comportamentul neadecvat al elevului este asociat cu anumite condiții? Există condiții pe care elevul le evită? Există reguli, aşteptări pe care elevul nu le consideră relevante deoarece nu au fost asociate cu consecințe imediate?

Instrumente de analiză a datelor despre comportamentul problematic

Fişă de integrare a comportamentului elevului într-o anumită categorie

Elev: ________________________________
Comportament țintă: ____
____

	Deficit de abilitate	**Deficit de performare**
A obține ceva		
A evita ceva		

Graficul interpretării datelor dintr-o triplă perspectivă
Exemplu completat

Elev(a): Laura Data 26.09.06 – 8.10.06

Sursa 1	Sursa 2	Sursa 3
Graficul ABC	**Interviu cu supraveghetoarea de pe terenul de joacă**	**Ce spun cifrele?**
Laura ţipă la colegii ei atunci când aceştia nu fac ce spune ea. Îi loveşte chiar, atunci când lucrurile nu ies aşa cum şi-ar dori.	Laura ţipă la celelalte fete şi le loveşte atunci când lucrurile nu ies aşa cum şi-ar dori. Acest lucru se întâmplă de obicei atunci când nu este niciun adult prin preajmă.	Laura se comportă adecvat pe terenul de joacă în 73% din timp; îşi agresează verbal colegii în 19% din timp; îşi agresează fizic colegii în 8% din timp.

Interpretare:

1. **Antecedente**: *terenul de joacă, eleve implicate într-un joc supravegheat de un adult;*

2. **Consecinţe care menţin comportamentul**: *Laura îi determină pe ceilalţi să facă cum vrea ea agresându-i verbal sau fizic; ba mai mult, astfel ajunge să petreacă mai mult timp cu supraveghetoarea;*

3. **Funcţii ale comportamentului**: *Comportamentul Laurei îi permite acesteia să obţină ceea ce doreşte (chiar dacă doar pentru o perioadă foarte scurtă de timp) şi să se joace cu celelalte fete. Ea crede că aceasta e o modalitate eficientă de a se integra în grup.*

Graficul interpretării datelor dintr-o triplă perspectivă

Elev(a): Data:

Sursa 1	**Sursa 2**	**Sursa 3**

Cum construim ipoteza de lucru pentru modificarea comportamentului problematic

După încadrarea comportamentului într-o anumită categorie, este necesară continuarea analizei datelor colectate pentru a construi ipoteza asupra funcţiei comportamentului şi asupra factorilor de menţinere.

Ipoteza de lucru, care ghidează planul de intervenţie, face o predicţie despre circumstanţele (contextul fizic sau social) în care este cel mai probabil să apară comportamentul, precum şi asupra funcţiei comportamentului şi consecinţelor care îl menţin.

Ipoteza de lucru este un sumar concis al informaţiilor colectate despre comportament şi are ca scop oferirea indiciilor pentru planul de intervenţie. Implementarea lui va reprezenta modalitatea de testare a ipotezei:

- dacă metodele de intervenţie aplicate reduc comportamentul problematic, atunci înseamnă că ipoteza formulată a fost corectă;
- dacă metodele de intervenţie aplicate nu reduc comportamentul problematic, atunci înseamnă că ipoteza formulată nu a fost corectă; se recurge la colectarea de noi date şi la formularea unei noi ipoteze.

Ipoteza de lucru descrie o relaţie de contingenţă între comportament, antecedente şi consecinţe, de tipul:

Când apare X	Elevul face Y	Cu scopul de a obţine Z

Exemple de ipoteze de lucru:

1. Cornel înjură în timpul orelor de lectură, când este numit să citească cu glas tare. Este mai probabil ca el să înjure dacă ora de lectură este prima oră şi Cornel nu a luat micul dejun sau a fost adus la şcoală de unul dintre părinţi (de obicei îl aduc bunicii). Comportamentul se opreşte când i se cere să se aşeze. Motivul principal pentru care apare comportamentul este evitarea sarcinii primite.

2. Când nu obţine obiectul pe care îl doreşte de la colegi, Maria le inventează nume urâte şi îi strigă aşa. Comportamentul Mariei se opreşte când obţine obiectul dorit. Motivul principal pentru care comportamentul apare este obţinerea de obiecte.

După definirea clară a ipotezei de lucru, putem stabili obiective şi modalităţile de intervenţie pentru reducerea comportamentului problematic şi înlocuirea lui cu un comportament dezirabil.

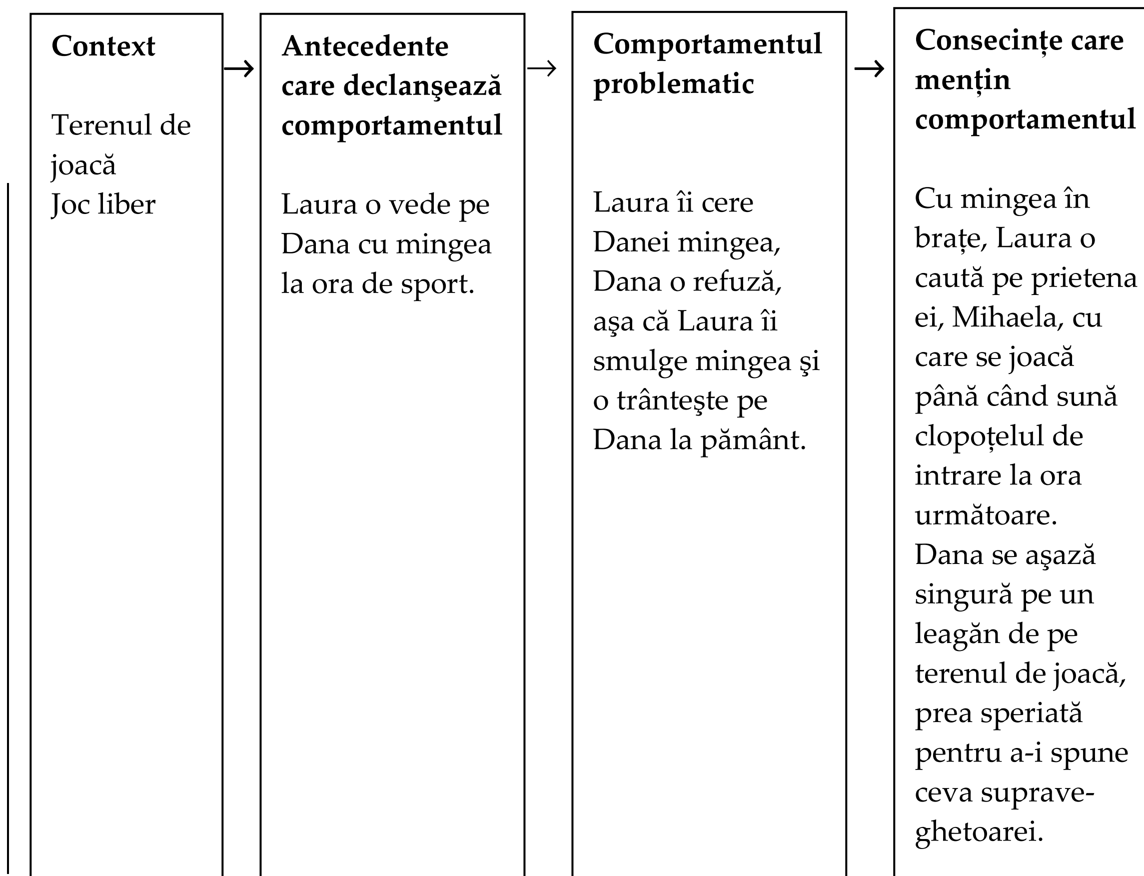
Metodele de modificare comportamentală sunt descrise pe larg în capitolul următor.

Instrumente de construire a ipotezei de lucru şi a planului de intervenție

Fişă - "Traseul" problemei de comportament

Elev(a): Laura B. **Clasa**: a IV-a **Şcoala**: Şcoala generală nr. 15 **Data**: 6 octombrie

Perioada: 10:15 – 10:30 am **Contextul**: recreație

Fişă de interviu pentru analiza funcţională a comportamentului şi stabilirea priorităţilor intervenţiei comportamentale

Intervievator: D-nul Ionescu Data:
Elev(ă): Laura
Persoana intervievată: D-na Popescu Funcţia: supraveghetor

1. Descrieţi comportamentul avut în vedere. *Laura se înfurie pe terenul de joacă şi ţipă la celelalte fete. Uneori le loveşte. Nici unul dintre copii nu vrea să se joace cu ea.*

2. Cât de frecvent apare acest comportament? *Zilnic (o dată pe zi)*

Cât de mult durează? *O supraveghez şi o opresc înainte ca lucrurile să scape de sub control (să lovească).*

Cât de intens este comportamentul? *Îi loveşte pe ceilalţi copii atât de tare încât le produce vânătăi.*

3. Ce se întâmplă atunci când apare comportamentul? *Laura vrea să se joace cu copiii care sunt deja implicaţi în joc.*

4. Când / Unde este cel mai probabil / puţin probabil să apară comportamentul? *Cel mai probabil apare pe terenul de joacă, cel mai puţin probabil acasă, în camera ei.*

5. În preajma cui este cel mai probabil / puţin probabil să apară comportamentul? *De obicei, în preajma altor fete. Nu îmi amintesc să se fi bătut cu un băiat.*

6. Care sunt condițiile care ar putea determina producerea comportamentului? *Lucrurile nu ies aşa cum vrea Laura.*

7. După ce vă puteți da seama că, comportamentul este pe cale să se producă? *De obicei, țipă înainte de a lovi.*

8. Ce se întâmplă de obicei, după producerea comportamentului? Descrieți ceea ce se întâmplă având în vedere reacțiile adulților şi colegilor. *Când începe să țipe, de obicei o țin lângă mine o perioadă de timp. Dacă loveşte, o trimit în clasă. Dacă doar îi înghionteşte sau îi împinge pe colegi, o țin lângă mine.*

9. Care este funcția comportamentului? Cu alte cuvinte, de ce credeți că Laura se comportă în felul acesta? Ce obține sau ce evită Laura prin acest comportament? *Cred că o ajută să facă astfel încât totul să iasă cum vrea ea.*

10. Ce alte comportamente adecvate contextului social ar putea să servească aceleiaşi funcții? *Ea trebuie să învețe să îşi aştepte rândul, să îi roage frumos pe cei din jur atunci când vrea ceva şi să îşi controleze reacțiile. De asemenea, trebuie să învețe să îşi facă prieteni, deoarece nimeni nu vrea să se joace cu ea.*

11. Ce alte informații ar putea să contribuie la construirea unui plan de intervenție eficient? (de exemplu, în ce contexte **nu** apare comportamentul)? *Se comporta adecvat atunci când vorbeşte cu mine sau când e implicată în activități pe care eu le supraveghez.*

12. Cine ar trebui să fie implicat în construirea şi implementarea unui plan de intervenție? *Cred că eu ar trebui să mă implic. Eu petrec mult timp cu ea aici. De asemenea, d-l Petrescu pare să o stăpânească bine atunci când ne aflăm în sala de mese.*

Capitolul V

Metode de modificare a comportamentelor problematice

Unele comportamente problematice solicită o intervenție imediată datorită pericolului pe care îl constituie pentru copil. Alte comportamente problematice necesită o abordare consistentă pe termen lung. Comportamentele problematice care se asociază cu stări emoționale foarte intense din partea elevului sau a profesorului (îngrijorare, furie, dezamăgire etc.) este recomandabil să fie gestionate după o pauză de reglare a emoțiilor.

După realizarea analizei funcționale a comportamentului, formularea ipotezei explicative şi a obiectivelor de intervenție, putem alege metodele de modificare a comportamentelor problematice care sunt adecvate.

Tabelul de mai jos prezintă metodele utilizate cel mai frecvent în funcție de cauzele comportamentului:

- Întărirea;
- Întărirea diferențiată;
- Extincția;
- Consecințele logice şi naturale;
- Regulile clasei.

Metode de modificare a comportamentelor:

	Deficit de abilitate	Deficit de performare
A obține ceva	Dezvoltarea abilității lipsă şi regulile clasei până la dezvoltarea ei. Întărirea utilizării noii abilități şi a celor mai mici progrese. Extincție pentru beneficii când se aplică comportamentul nedezirabil	Extincție şi întărirea diferențiată. Se întăreşte comportamentul dezirabil, nu şi cei nedezirabil. Se întăreşte pozitiv absența comportamentului nedezirabil.
A evita ceva	Dezvoltarea abilității lipsă şi regulile clasei până la dezvoltarea ei. Întărirea utilizării noii abilități şi a celor mai mici progrese.	Extincție şi întărire diferențiată. Regulile clasei.

Întărirea pozitivă

Eliminarea comportamentelor nedezirabile fără a avea o strategie de a încuraja comportamentele dezirabile nu este eficientă. Cea mai importantă parte a procesului de disciplinare o constituie asistarea elevului în achiziționarea comportamentelor dezirabile, în formarea de relații sociale pozitive şi dezvoltarea simțului răspunderii şi al auto-disciplinei. Comportamentele valorizate de profesor trebuie identificate şi comunicate elevilor în mod specific; elevii au nevoie să afle ce se aşteaptă în mod specific de la ei şi să înțeleagă de ce.

Multe din comportamentele dezirabile se dezvoltă în mod natural o dată cu înaintarea în vârstă. În acest caz rolul adultului este de a le observa şi a le susține / rafina. Alte comportamente nu fac parte din repertoriul natural al copilului şi este important să fie dezvoltate de către adult prin metode specifice: a împărți cu alții ceea ce ai, bunele maniere, comportamentele empatice, abilitățile de a studia, amânarea gratificării etc.

Folosim întărirea pozitivă în mod natural în diferite contexte de viață.

Exemplu:

Lăudăm modul cum a gătit cineva şi observăm că suntem invitaţi din nou la masă de către acea persoană.

Uneori întărim pozitiv fără să vrem comportamente nedorite: cumpărăm jucăria pentru care copilul face o criză de plâns în magazin... şi acelaşi comportament apare şi data următoare când intrăm în magazinul cu jucării. Este important să învăţăm să folosim această metodă la îndemână în educarea comportamentelor disciplinate la elevi.

Tabel. 5 reguli de folosire a întăririlor pozitive

1. **Să aplicăm consistent întăriri pozitive**, de fiecare dată când apare comportamentul, măcar în etapa de învățare (când copilul achiziționează un nou comportament).

2. **Să utilizăm întăriri prin raportare la un comportament țintă.** Întăririle sunt contingente cu comportamentul pentru care sunt oferite – elevului i se explică pentru ce primeşte întărirea şi i se oferă doar după ce a făcut comportamentul (nu înainte de a face comportamentul sau în alte condiții independente de comportament).

3. **Să oferim întăriri imediat** – la 3-5 secunde după ce comportamentul a apărut, pentru a fi eficiente. O pauză mai mare de 30 de secunde le face nefolositoare, le scade foarte mult eficiența.

4. **Să utilizăm o gamă largă de întăriri.** Dacă o întărire este folosită prea mult apare sațietatea. În timp, folosirea repetată a unei întăriri poate fi prea mult şi îşi pierde valoarea de întărire. Un stimul (activitate, obiect) îşi pierde valoarea de întărire dacă elevul a avut acces substanțial sau a primit deja o cantitate substanțială din acel stimul.

Exemplu:
Un film pe care tocmai l-am văzut sau pe care l-am văzut de mai multe ori îşi pierde valoarea de întărire pentru noi, chiar dacă este filmul nostru preferat. Analog, mersul cu bicicleta îşi va pierde valoarea de întărire dacă i s-a oferit copilului succesiv această întărire, deoarece apare efectul de sațietate.

5. **Să ne asigurăm că elevul nu obține întăririle şi prin alte comportamente decât cele pe care le vizăm noi.** Dacă elevul are acces la întărirea pe care noi o oferim şi prin alte comportamente decât cel vizat de noi, atunci efectul ei asupra comportamentului poate scădea. Folosiți o varietate de întăriri şi asigurați-vă că elevul nu are acces la acestea prin alte mijloace decât făcând comportamentul cerut.

Recomandări pentru folosirea întăririlor:

- Folosiți numele propriu al elevului când apreciați un comportament al său; această asociere contribuie la dezvoltarea stimei de sine a elevului.

- Fiți sincer – o apreciere "artificială" poate face mai mult rău decât bine.

- Folosiți întăriri care au această valoare pentru persoana căreia i le oferiți. Nu orice elev va menține un comportament pozitiv dacă îl lăudăm sau îi oferim 10 minute de timp liber. La fiecare persoană funcționează alte întăriri.

- Este foarte important să întărim progresul elevului! Chiar dacă ne-am propus ca un elev să intre în clasă de fiecare dată la sunetul clopoțelului, trebuie să întărim acest comportament când apare, chiar dacă nu apare de fiecare dată (elevul mai întârzie uneori). Dacă aşteptăm să ne îndeplinim obiectivul 100% imediat, este posibil să avem rezultate contrare.

- Folosiți întăririle sau laudele doar cu acest scop, nu le folosiți ca metodă de a atrage atenția elevului că nu a făcut lucrul care i s-a comunicat că se doreşte de la el. Acest mod de a atrage atenția este ironic şi afectează stima de sine a elevului şi relația noastră cu el. Atunci când dorim atragerea atenției este mai eficient să comunicăm acest lucru direct: "Am observat că nu ai finalizat... că nu ai făcut. Apucă-te de asta acum"

Cum găsim întăririle?

Cum?	**Putem să fim atenți la:**
Întrebând elevii: – ce îşi doresc; – ce le place privind activitatea la şcoală; – care sunt activitățile preferate în timpul liber; – în ce direcție ar vrea să se dezvolte profesional; – ce ar alege între mai multe activități;	A vorbi cu elevii despre lucrurile care îi interesează este de cele mai multe ori o întărire. Făcând un astfel de lucru putem afla care sunt mijloacele pe care le avem la dispoziție pentru a le oferi întăriri. Înainte de a întreba elevii ce îşi doresc trebuie ştiut faptul că există 2 probleme care pot apărea într-o astfel de situație: ▪ copiii nu ştiu de fiecare dată ce consecințe le sporesc comportamentele (s-ar putea ca unii elevi să afirme că notele sau bunurile (telefon etc.) sunt principalul întăritor, dar în practică să se observe că aprecierea este cea care le menține sau dezvoltă comportamentul). ▪ de multe ori elevii nu spun care le sunt întăririle (dacă se tem să fie ridiculizați, atunci ei nu vor spune care sunt lucrurile care le fac plăcere).
Observând elevii: – ce aleg; – ce preferă să facă; – în ce activități se simt confortabil; – ce evită / amână; – ce întăriri aplică ei altora, ce apreciază la alții;	Observarea comportamentelor este o cale de a descoperi întăririle eficiente. Observarea se poate realiza foarte uşor în cazurile în care elevii au de ales între mai multe sarcini. Dacă ei aleg să vorbească cu un coleg în loc să realizeze o altă activitate, alegerea lor ne arată care este modul preferat de a desfăşura o activitate. În această situație profesorul /învățătorul poate oferi activitatea în echipă ca întărire pentru realizarea acelor sarcini mai puțin plăcute pentru elevi. *Ex. "Nu mai vorbi şi treci la muncă" poate fi utilizată ca "Atunci când termini poți lua o scurtă pauză."* Sau *"După ce termini partea de documentare, poți trece la exercițiul în echipă."*

Tipuri de întăriri:

Întăririle sunt de mai multe tipuri. Se recomandă ca unele comportamentele dorite ale copiilor să fie puse sub controlul întăririlor naturale, adică însăşi realizarea comportamentului să producă un efect dorit de elev.

Întăriri primare	**Biologice**		**Stimuli cu importanţă biologică:** apa, hrană, somn, căldură, stimulare sexuală
Întăriri secundare	**Naturale**		**Efecte dorite, produse de comportament în mediu:** apăs tasta – apare litera pe ecran închid geamul – nu mai intră frigul termin sarcina – am timp liber
	Sociale	**Simbolice**	**Obiect care indică simbolic valorizarea celui ce-l primeşte:** - diplome, trofee, medalii
		Verbale Nonver-bale	**Cuvinte de valorizare:** bravo, super, minunat **Gesturi:** îmbrăţişări, bătaie pe umăr, zâmbet
		Concrete, tangibile	**Obiecte cu o anumita valoare economică:** căni, tricouri, excursii

Exerciţiu:

Completaţi lista de mai jos şi cu alte întăriri posibile pe care le puteţi aplica în clasa de elevi pentru a creşte frecvenţa comportamentelor dorite.

Tipuri de întăriri:

Sociale

Să primeşti aprecieri verbale;
Să-ţi prezinţi rezultatele în faţa profesorului sau a colegilor;
Să petreci timp cu învăţătorul / profesorul;
Să primeşti scrisori de apreciere;
Să apară un articol cu fotografie despre tine / realizările tale în newsletter-ul / revista şcolii;
Să petreci timp vorbind cu colegii sau profesorul despre evenimente familiale (aniversări, realizări etc.);
Să ţi se ceară opinia;
Familia ta să primească o scrisoare din partea şcolii despre realizările tale;
....
....
....

Legate de sarcinile de şcoală

Să fii liderul unui grup;
Să primeşti noi responsabilităţi;
Să fii însărcinat cu rezolvarea unei anumite situaţii;
Să alegi anumite sarcini care îţi fac plăcere;
Să conduci o oră de curs în locul profesorului sau învăţătorului;
Să ai oportunitatea de a fixa / decide scopuri / obiective;
Să asişti în implementarea unor sugestii de îmbunătăţire;
Să îţi ceară colegii sau profesorul sfaturi şi sugestii;
....
....
....

Concrete

Timp liber pentru diverse activităţi personale;
Tricouri, şepci, alte materiale, oferite cu ocazia unor evenimente speciale;
Diplome şi trofee oferite în evenimente speciale;
Petreceri;
Pauze mai lungi;
....
....
....

Întăriri vs. Recompense

Sunt momente în care, în ciuda aplicării corecte a întăririlor, acestea nu funcţionează. Unul din motivele pentru care nu apare modificarea comportamentală dorită este faptul că noi oferim recompense, şi nu aplicăm întăriri.

Tabel. Diferenţe între întărirea pozitivă şi recompensă

Întărirea pozitivă nu înseamnă recompensă.

Întărirea pozitivă	**Recompensa**
Este asociată clar cu un comportament.	Este asociată de obicei cu un rezultat pentru care elevul a făcut mai multe comportamente (nu ştim dacă toate dezirabile). *Exemplu:* *Îl lăudăm pentru că şi-a făcut tema, pe care de fapt a copiat-o de la colegi în pauză.*
Intervine în timp ce sau imediat după ce elevul face comportamentul dezirabil.	Intervine după o perioadă, când se pot vedea rezultatele; timp în care nu ştim ce alte comportamente a mai făcut copilul.
Copilul învaţă un mesaj de schimbare.	Copilul mai doreşte recompense.
Motivează elevul să continue comportamentul.	Demotivează pe ceilalţi elevi care nu primesc recompense.
Avem resurse nelimitate de întăriri pozitive (activităţi, cuvinte, zâmbet, puncte, atenţie, recunoaştere etc.).	Resursele sunt limitate şi poate apărea competiţia neproductivă între elevi. *Exemplu:* *Pâra, competiţie pentru valorizare din partea profesorului, nu pentru progrese în învăţare.*

Menține comportamentul.	Nu are numaidecât efectul de a menține comportamentul dorit, ci comportamentele care au dus la obținerea rezultatului (unele dintre ele nedezirabile).

Tabel. Comparație între metode punitive de disciplinare şi întăririle pozitive

Metode punitive	Disciplinare pozitivă
Stopează rapid comportamentul.	Stoparea comportamentului se realizează în timp.
Oferă o stare de uşurare (= întărire pozitivă) celui care le aplică.	Necesită efort şi nu oferă imediat întăriri pozitive celui care le aplică.
Îl învață pe elev (şi pe ceilalți elevi) ce să **nu** facă.	Îl învață pe elev (şi pe ceilalți elevi) ce să facă.
Scad stima de sine a elevilor.	Dezvoltă stima de sine a elevilor.
Deteriorează atitudinea elevului față de şcoală.	Formează atitudini pozitive ale elevilor față de şcoală.
Sunt urmate de demotivare (neimplicare în sarcini, întârzieri, amânări, absențe, abandon şcolar).	Măresc implicarea elevilor.
Sunt un factor de risc pentru că elevul nu învață să aplice noi comportamente, dezirabile, ci învață să pedepsească la rândul lui (comportamente ulterioare agresive).	Creează un mediu pozitiv de învățare.
Îl învață pe elev să rezolve probleme într-un mod punitiv.	Îl învață pe elev să recunoască şi să aprecieze aspectele pozitive; îl învață autodisciplina.
Deteriorează relația profesor – elev.	Creează o relație de încredere şi respect între profesor şi elev.

De ce nu folosim mai des întărirea pozitivă?

La fiecare item, găsiţi mai jos modul alternativ de a privi lucrurile.

- **Credem că este normal şi de la sine înţeles ca elevii să facă anumite comportamente dezirabile,** că este datoria lor şi ca urmare nu considerăm că e necesar să oferim întăriri când aceste comportamente apar.
  Este obiectivul profesorului să înveţe elevul ce este bine, dezirabil să facă. De asemenea, este obiectivul profesorului să dezvolte autodisciplina şi simţul răspunderii la elevi. În multe situaţii, elevii nu ştiu / nu înţeleg ce este bine să facă sau ce înseamnă un comportament potrivit.

- **Suntem obişnuiţi să remarcăm şi să scoatem în evidenţă doar ceea ce nu merge bine**; greşelile ne atrag atenţia pentru că dorim să le corectăm.
  Faptul că aşa stau lucrurile în mod obişnuit nu înseamnă că aşa este cel mai eficient. Funcţionăm şi în aceste condiţii, dar întărirea pozitivă ne ajută să funcţionăm mai bine şi să corectăm greşelile

- **Ne temem că întărirea aspectelor pozitive ne va scădea autoritatea.**
  Autoritatea scade când suntem inconsistenţi (nu aplicăm o regulă stabilită de fiecare dată, când pedepsim şi astfel înlocuim încrederea elevilor cu frica, sau când pedepsim şi apoi elevul găseşte tot felul de comportamente pentru a evita pedeapsa de care noi nu ne dăm seama…)

- **Ne temem că elevii "şi-o iau în cap" şi nu mai respectă regulile.**
  Dacă întărirea pozitivă este folosită corect, ea transmite mesajul că este bine să faci comportamentele cerute. Este important ca aplicarea regulilor să fie fermă: dacă elevul a respectat regula este apreciat (primeşte întăriri pozitive), dacă nu respectă regula, îşi asumă consecinţele stabilite împreună. Elevii "şi-o iau în cap" când de exemplu uneori nerespectarea unei reguli este trecută cu vederea. Când aplicarea consecinţelor pozitive sau negative nu este fermă şi consecventă, elevii învaţă că mediul este impredictibil şi nu depinde de comportamentele lor, şi atunci "şi-o iau în cap".

Activitate:

La următoarea lucrare de control pe care o daţi elevilor, subliniaţi şi ceea ce au scris bine elevii (cu o altă culoare decât roşu). Adăugaţi un mesaj / comentariu scurt despre răspunsurile bune date de elev în lucrare.

Extincția

Metoda extincției porneşte de la principiul că, dacă am identificat ce întărire menține un comportament, lipsa acesteia va avea ca rezultat diminuarea sau stoparea comportamentului. Ca metodă de disciplinare, extincția presupune retragerea întăririlor care mențin comportamentul problematic.

Extincția este una din primele metode pe care le putem folosi când dorim să modificăm un comportament nedorit. De multe ori, analiza funcțională a comportamentului ne arată că însuşi adultul oferă fără să vrea întăririle care mențin comportamentul problematic.

De exemplu: când copilul plânge şi se trânteşte pe jos în magazinul cu jucării, în cele din urmă părintele cumpără jucăria dorită, chiar dacă inițial refuzase. Copilul învață că tot ceea ce trebuie să facă pentru a obține şi data următoare jucăria este să plângă şi să se trântească pe jos.

George plânge când trebuie să plece la şcoală. Părinții se îngrijorează, se impacientează în jurul lui şi încep să negocieze plecarea la şcoală.

În clasă, profesorul opreşte lecția pentru a repeta instrucțiunile, a negocia cu elevul care refuză să facă o sarcină, oferindu-i atenția de care elevul are nevoie şi a învățat că o poate obține astfel.

Paşii necesari când folosim extincția:

1. Înainte de folosirea acestei metode, realizăm analiza funcțională a comportamentului pentru a ne asigura că am identificat întărirea care menține comportamentul. Este foarte important ca acest prim pas să fie realizat foarte specific: ce comportamente fac cei din jurul copilului (profesorul sau elevii), imediat după sau chiar în timp ce apare comportamentul problematic şi îl mențin.

De exemplu: de fiecare dată când un elev spune cuvinte indecente, învățătorul opreşte lecția, se uită la elev, se încruntă, îi spune să înceteze, repetă instrucțiunile etc. Ceilalți colegi râd, se înghiontesc, se uită la elevul respectiv etc. Toate aceste comportamente oferă atenția pe care o caută elevul, iar comportamentul lui se va repeta pentru a obține acelaşi efect.

2. Eliminarea întăririi **de fiecare dată** când apare comportamentul problematic. O dată ce ştim ce comportamente proprii reprezintă întăriri pentru acel comportament, în acel context, este important să ne reținem în a le mai face atunci când copilul face comportamentul problematic. De reținut că acelaşi comportament este întărit de lucruri diferite în contexte diferite. Un elev poate avea comportamente agresive la anumite ore pentru a evita sarcinile date de profesori, iar la altele pentru a obține integrarea într-un grup popular în şcoală. Întăririle în aceste cazuri sunt diferite, sunt oferite de diferite persoane, şi

pentru a aplica extincția este important să identificăm şi să eliminăm întăririle care funcționează în contextul pe care ni l-am propus.

3. Întărirea comportamentului alternativ (vezi întărirea diferențiată). Este important să oferim întărirea de care are nevoie copilul dar în alte situații – adică atunci când face comportamente dorite, astfel încât elevul să învețe mesajul că doar atunci poate obține beneficiile de care are nevoie.

4. Măsurarea comportamentului problematic înainte şi după aplicarea extincției pentru a vedea dacă metoda a dat rezultate. Acest pas este important pentru a verifica dacă am determinat specific întărirea care trebuie eliminată şi dacă am aplicat corect metoda (de fiecare dată când apare comportamentul problematic).

Posibile erori în aplicarea extincției:

Exemplul 1:

Un profesor doreşte să folosească extincția pentru a elimina comportamentul problematic al Cameliei, de a vorbi cu vecinul de bancă la lucrare. De aceea profesorul încearcă să ignore acest comportament atunci când îl observă, considerând că astfel el se va reduce treptat. În această situație însă, întărirea care menține comportamentul Cameliei nu este atenția profesorului, de aceea eliminarea acesteia nu va produce nici o modificare în comportament.

Eroarea produsă în acest exemplu se referă la identificarea incorectă a întăririi şi retragerea unui comportament al adultului care de fapt nu este o întărire pentru comportamentul problematic.

O eroare frecvent întâlnită este confundarea extincției cu ignorarea comportamentului problematic. Ignorarea este într-adevăr o metodă de extincție dar doar în situația în care întărirea comportamentului problematic este atenția adultului. Deşi foarte frecvent întărirea este într-adevăr una socială – atenția adultului, nu în toate cazurile este aşa.

Exemplul 2:

La lucrarea de matematică Lucian începe să plângă, pentru a evita sarcina. Învăţătoarea uneori îl potoleşte explicându-i încă o dată instrucțiunile, alteori dându-i o sarcină mai uşoară de făcut. În cea de-a doua situație, evitarea sarcinii este menținută dacă Lucian primeşte un exercițiu mai uşor. Chiar dacă a intenționat să retragă întărirea (= posibilitatea de a evita sarcina), învăţătoarea nu a aplicat decât în prima situație metoda extincției (= a explicat încă o dată instrucțiunile).

Eroarea produsă în acest exemplu este faptul că extincția nu a fost aplicată de fiecare dată când apare comportamentul problematic. Dacă uneori se păstrează totuşi

întărirea pozitivă pentru comportamentul problematic, elevul învață că poate obține evitarea sarcinii şi extincția nu funcționează.

Când nu putem aplica extincția:

- Când comportamentul problematic nu este întărit de factori în controlul nostru. Unele comportamente ale elevului sunt întărite din alte surse – colegi, alte persoane aflate în clasă sau sunt autoîntărite. În aceste cazuri este important să folosim alte metode de reducere a comportamentului nedorit.
- Când comportamentul problematic reprezintă un pericol pentru persoana în cauză sau pentru ceilalți – de exemplu în cazul comportamentelor agresive severe care sunt întărite de atenția adultului, nu putem ignora comportamentul.
- Când nu putem asigura aplicarea consecventa a metodei – alți adulți întăresc comportamentul pe care dv. încercați să-l eliminați – de exemplu un alt profesor care asistă la oră oferă atenția elevului în timp ce acesta face un comportament pe care dv. încercați să-l ignorați.

Escaladarea comportamentului problematic

Folosirea extincției este de obicei urmată de o creştere a frecvenței sau intensității comportamentului problematic.

Exemplu:

Elevul care spune cuvinte indecente în clasă şi nu mai primeşte atenția profesorului va începe să spună mai multe astfel de cuvinte în prima fază. De asemenea este posibil să apară o reacție emoțională a copilului (se supără, plânge) sau un nou comportament problematic care are aceeaşi funcție (rade tare, înghionteşte colegul, se ridică din bancă - prin care încearcă să obțină tot atenția, în acest exemplu). Acest efect este de aşteptat şi semnalizează faptul că metoda funcționează. El ne arată că într-adevăr aceasta este întărirea care menținea comportamentul şi tot ce trebuie să facem este să menținem metoda extincției. Această fază de escaladare vine din încercarea elevului de a obține totuşi întărirea. În scurt timp, dacă continuăm să reținem comportamentele care îi ofereau elevului atenția dorită, el va renunța să mai repete comportamentul.

Întărirea diferenţiată

Întărirea diferenţiată este o metodă de management comportamental folosită pentru a creşte frecvenţa comportamentelor dezirabile şi pentru a reduce frecvenţa comportamentelor nedezirabile. Comportamentul dorit este întărit de fiecare dată când el apare. Întărirea sistematică creşte probabilitatea ca respectivul comportament să apară în viitor. În acelaşi timp orice comportament nedorit care interferează cu comportamentul dorit nu este întărit. Lipsa acordării întăririlor scade probabilitatea apariţiei viitoare a comportamentului nedorit. Această metodă combină acordarea întăririlor (pentru comportamentul dorit) cu retragerea întăririlor sau extincţia (pentru comportamentele nedorite). De aceea poartă denumirea de întărire diferenţiată.

De exemplu, când doamna învăţătoare se adresează frontal tuturor copiilor, Ionuţ se agită în bancă şi vorbeşte neîntrebat. Acest comportament este un comportament nedorit care deranjează întreaga oră. Doamna învăţătoare doreşte să reducă apariţia acestui comportament şi să crească frecvenţa comportamentului de ridicare a mâinii pentru a se înscrie la răspuns. Ca urmare, doamna învăţătoare va întări la Ionuţ comportamentul de ridicare a mâinii şi va retrage întăririle pentru comportamentele nedezirabile. Pentru această situaţie orientarea atenţiei şi numirea pentru a răspunde reprezintă o întărire pentru comportamentele nedorite ale elevului (funcţia comportamentelor este de a atrage atenţia adultului). Aplicarea întăririi diferenţiate în acest caz va consta în orientarea atenţiei spre Ionuţ şi numirea lui să răspundă atunci când apare comportamentul dorit (ridică mâna) şi retragerea acestor întăriri (extincţia) pentru comportamentele nedorite (se agită în bancă, vorbeşte neîntrebat) care interferează cu comportamentul dorit.

Condiţii de aplicare a întăririi diferenţiate:

1. Întărirea diferenţiată se poate aplica doar în situaţia în care comportamentul dezirabil apare ocazional; pentru situaţiile în care acest comportament nu apare deloc, întărirea diferenţiată nu poate fi aplicată. Este necesară prezenţa comportamentului dezirabil între comportamentele copilului.
2. Aplicarea întăririlor pentru comportamentul dezirabil trebuie să urmeze imediat apariţia comportamentului.
3. Este necesară identificarea şi definirea comportamentelor nedezirabile, precum şi a întăririlor lor. Se recomandă ca întăririle pentru aceste comportamente să fie eliminate complet. Dacă acest lucru nu este posibil, este necesar ca întăririle să fie minimizate cât mai mult posibil, pentru ca comportamentul dorit să primească mai multe beneficii decât cele nedorite.

O formă specială a întăririi diferențiate o reprezintă întărirea diferențiată pentru absența comportamentului problematic. Această metodă constă în aplicarea întăririi pentru perioade de timp prestabilite, în care comportamentul problematic lipseşte. De exemplu, dacă comportamentul problematic pe care dorim să îl reducem este stropitul cu apă în pauze, elevul respectiv, va primi întăriri pentru fiecare pauză în care acest comportament problematic a fost absent; adică se întăreşte lipsa sau absența comportamentului problematic. Este important ca elevii să cunoască faptul că sunt monitorizați în cadrul unui plan de intervenție comportamentală, care este scopul aplicării întăririlor şi ce se aşteaptă de la ei.

Consecințele logice şi naturale

Dacă analizăm activitatea noastră de zi cu zi cu elevii, putem identifica multe comportamente nedezirabile care nu pot fi reduse la nivele acceptabile sau eliminate folosind în mod exclusiv consecințele pozitive sau întăririle, deşi acestea oferă un ajutor esențial de fiecare dată şi trebuie să fie cuprinse în orice plan de modificare comportamentală. De multe ori întâlnim situații în care metodele de modificare comportamentală bazate pe folosirea consecințelor pozitive (oferirea lor sau neoferirea lor) sunt insuficiente pentru a soluționa problemele reale cu care ne confruntăm.

Cele mai eficiente strategii de management comportamental al clasei includ în mod echilibrat metode de interacțiune şi comunicare preventive (stabilirea de reguli), metode de gestionare a consecințelor pozitive şi metode de gestionare a consecințelor logice şi naturale. Toate aceste metode împreună sunt la dispoziția noastră pentru a-i învăța pe elevi să aleagă, să rezolve probleme, să ia decizii şi să îşi asume responsabilitatea actelor lor.

Consecințele naturale

Sunt consecințe care apar ca o urmare firească a unui comportament. Ele nu sunt planificate sau controlate.

Exemplu:

Dacă te aşezi în bancă pe locul altcuiva, apare ca şi consecința naturală exprimarea nemulțumirii unui coleg sau o vedere mai puțin bună la tablă. Ca urmare a apariției acestor consecințe, comportamentul se modifică (elevul îşi reia locul).

Deşi sunt foarte eficiente în modificarea comportamentului, nu putem prezice apariția lor decât în unele situații (dacă nu mă îmbrac repede, filmul va începe înainte ca eu să ajung la cinema). Deoarece consecințele naturale sunt predictibile şi constante doar pentru unele comportamente, face ca ele să poată fi utilizate doar pentru comportamentele care apar în acele situații. Dacă consecințele nu sunt predictibile şi constante, contingente cu comportamentul, ele nu conduc la învățare.

Pentru situaţiile în care nu apar consecinţe naturale în mod constant şi predictibil, se recomandă folosirea consecinţelor logice ca metodă de modificare a comportamentelor. Spre deosebire de consecinţele naturale, consecinţele logice pot fi planificate sau controlate de către profesor astfel încât să devină predictibile şi contingente cu comportamentul.

Consecinţele logice

Reprezintă acţiuni sau răspunsuri care sunt aplicate ca urmare a apariţiei unui comportament nedezirabil. Ele au ca efect prevenirea reapariţiei acestui comportament. Consecinţele logice sunt diferite de pedeapsă deoarece ele au ca scop ghidarea copilului spre comportamentul dezirabil. Acest lucru se realizează prin construirea contextului adecvat în care elevul să se confrunte cu consecinţele sau efectele propriului comportament.

Consecinţele logice reprezintă pentru copil o oportunitate de învăţare: copilul învaţă că are responsabilitatea comportamentului său şi control asupra lui. Aceste consecinţe se numesc logice deoarece ele sunt evident relaţionate cu comportamentul. Elevii acceptă cu uşurinţă confruntarea cu consecinţele logice când ele sunt prezentate ca alegeri, opţiuni şi nu ca pedepse sau sancţiuni. Prin consecinţele logice copiii învaţă că alegerile lor (comportamentele pe care aleg să le facă) au consecinţe pozitive sau negative, iar ei au control asupra acestora prin controlul modului în care aleg. În acest fel, copiii învaţă să îşi asume responsabilitatea propriilor acţiuni şi comportamente.

Exemplu:

După ora de pictură, Nataşa nu îşi stânge apa, acuarelele, colile şi celelalte lucruri pe care le-a folosit. Banca rămâne murdară, iar ea se grăbeşte să plece în pauză împreună cu colegii. Profesoara o ajută să strângă şi îi reaminteşte că data viitoare va trebui să facă singură acest lucru. Bineînţeles, acest lucru nu se întâmplă şi profesoara o ajută din nou, de mai multe ori, până când devine un obicei. Faptul că a ajutat-o să strângă a învăţat-o pe Nataşa că nu este responsabilă de comportamentul ei, că dacă ea nu îl face este altcineva care va face.

Ca urmare, nemulţumită de comportamentul Nataşei, profesoara o ameninţă ca dacă nu lasă banca aşa cum a găsit-o, curată, îi va scădea nota, sau nu o va primi la oră şi îi va trece absent nemotivat. Toate aceste acţiuni de ameninţare care îşi propun să o facă pe Nataşa să facă curat nu îi modifică comportamentul. Ce se întâmplă în schimb este că Nataşa vorbeşte urât despre doamna profesoară, întârzie la ore, varsă intenţionat culori pe podea în timpul orei şi continuă să nu îşi strângă lucrurile la sfârşit.

Acţiunile aplicate de profesoară ca şi consecinţă negativă (a ameninţat-o) au fost ineficiente, deoarece au fost nerelaţionate cu comportamentul. Ca urmare aceste consecinţe punitive nu au învăţat-o pe Nataşa nimic despre comportamentul ei, iar acesta nu s-a modificat. Mai mult chiar, au stricat relaţia Nataşei cu doamna profesoară

pentru că au fost percepute de elevă ca nedrepte, nefiind relaționate cu comportamentul.

Consecințele logice, spre deosebire de pedepse, nu sunt folosite pentru a amenința sau pentru a intimida copilul. Ele sunt prezentate copilului ca o alegere, ca o alternativă pentru care el poate opta dacă doreşte.

Exemplu:

În cazul Nataşei, profesoara îşi dă seama că notele mici la desen şi amenințările nu duc nicăieri şi decide să aplice consecințele logice pentru comportamentul Nataşei. Ca urmare, la începutul următoarei ore de desen, profesoara o anunță că alternativele între care poate alege : «Nataşa, colegii care strâng lucrurile şi curăță banca merg în pauză şi se joacă. Dacă doreşti să mergi cu ei, e necesar să-ți strângi lucrurile şi să-ți cureți banca, aşa cum fac ei.» Când profesoara anunță elevii că ora s-a încheiat şi că este momentul să strângă lucrurile şi să curețe, copiii încep să facă acest lucru, iar Nataşa refuză. Profesoară îi repetă calm alternativele pe care le are şi subliniază că este alegerea ei. Dacă alege să refuze, atunci alege să rămână în clasă. Nataşa rămâne în clasă cu profesoara. La următoarea oră de desen profesoara o anunță din nou pe Nataşa despre opțiunile pe care le are la finalul orei. Când profesoara anunță elevii că ora s-a încheiat şi că este momentul să strângă lucrurile şi să curețe, Nataşa îşi strânge şi curăță lucrurile ei imediat.

Consecințele logice au modificat comportamentul deoarece sunt relaționate în mod logic cu comportamentul nedorit şi cel dorit şi îi oferă copilului decizia de a suporta consecințele neplăcute.

Consecințele logice nu apar în mod natural ca urmare a comportamentului. Ele sunt în mod deliberat alese de către adulți şi sunt similare cu ce i s-ar întâmpla unui adult într-o situație similară.

Pentru a învăța pe copii responsabilitatea acțiunilor lor şi importanța realizării comportamentelor şi în absența adultului este necesar să folosim consecințele care sunt logice. Pentru ca consecințele cu care confruntăm copilul să fie logice, ele trebuie să respecte regula celor 3R.

Regula celor 3R.

Relaționate cu comportamentul nedorit şi cu cel dorit.	Consecințele logice sunt relaționate cu comportamentul şi cu funcția lui. Acest lucru presupune ca profesorul să cunoască bine evul, funcția comportamentului său într-un anumit context şi care consecință ar ajuta orientarea alegerii elevului spre comportamentul dorit. *Exemplu:* *Scoaterea elevului de la oră pentru că îi înjură pe ceilalți sau le spune porecle nu reprezintă o consecință logică, deoarece nu este relaționată cu comportamentul dorit sau nedorit. O consecință logică ar fi să scrie un bilet sau o scrisoare de scuze către coleg pentru fiecare înjurătură, în timpul pauzei.* Profesorul va număra comportamentele nedorite şi va colecta biletele când acestea sunt finalizate (dacă confruntarea cu consecințele logice necesită mai mult timp decât doar o pauză, atunci se va continua aplicarea lor şi pauzele următoare).
Respectuoase	Consecințele logice sunt prezentate cu empatie şi cu un ton respectuos față de elev. În caz contrar, elevul se va concentra pe modul în care adultul se simte, pe modul în care se simte el însuşi (furios, jignit), şi nu va înțelege / analiza alternativele între care trebuie să aleagă. Elevii cărora nu li se vorbeşte cu respect devin necooperanți, agresivi sau pasiv-agresivi (sfidători) şi pot încerca să se răzbune pe profesor.
Rezonabile	Consecințele logice sunt rezonabile, adică nu sunt excesive sau prezintă o consecință care poate fi cu uşurință percepută ca fiind nedreaptă (în aceste cazuri aceste consecințe nu mai sunt logice, sunt sancțiuni). *Exemplu:* *Nu este rezonabil să ceri unui elev să facă o sută de exerciții în plus ca temă pentru că nu a lucrat sarcina primită în clasă. Aceasta este percepută ca o pedeapsă. O consecință logică rezonabilă este să realizeze sarcina în pauză, şi doar după realizarea ei să poată merge în pauză.*

Eficiența consecințelor logice este condiționată de câteva aspecte ale utilizării lor:

- **Tonul vocii**:
Este necesar ca modul în care consecințele sunt prezentate să fie calm, clar şi respectuos față de copil. Consecințele logice nu trebuie să devină prin tonul vocii amenințătoare sau punitive.

- **Contingența în spațiu şi timp**:
Alternativele care vor fi utilizate pentru consecințele logice trebuie alese şi planificate din timp (înainte ca următorul context în care apare comportamentul să fie reîntâlnit); alternativele trebuie prezentate copilului în contextul în care se aşteaptă apariția comportamentului dezirabil, în locul celui nedezirabil şi înainte de momentul în care se aşteaptă acest lucru, pentru a-i da posibilitatea să aleagă şi ca urmare să se confrunte cu consecințele propriei alegeri.

- **Întărirea comportamentului dezirabil:**
După prima apariție a comportamentului dezirabil, acesta trebuie întărit.

Care este diferența între consecințele logice şi folosirea tradițională a pedepselor?

Diferența principală între consecințele logice şi pedepse este dată de regula celor 3R: relaționate, respectuoase şi rezonabile. Pot exista situații în care consecințele logice şi pedepsele sunt aceleaşi, dar modul în care adultul le prezintă elevului face ca ele să devină pedepse şi nu consecințe logice (glas ridicat, însoțit de jigniri sau amenințarea cu consecințe mai mari în viitor). Consecințele logice sunt consecințe cu care elevul este pus în situația să se confrunte, nu sunt aplicate.

Consecințe logice	Pedepse sau penalizări
Sunt relaționate cu comportamentul.	Sunt relaționate cu sarcini neplăcute în general, indiferent de comportament (ştergi tabla, nu mai mergi în excursie, 100 de exerciții, nota 2).
Sunt respectuoase.	Sunt prezentate pe un ton ridicat, amenințător, revoltat.
Sunt rezonabile.	Sunt mult mai mari decât ce ar fi suficient pentru modificarea comportamentului.

Sunt prezentate elevului ca alegere.	Sunt aplicate elevului.
Oferă alegeri între nişte limite.	Cere elevului complianţă la dorinţa sau decizia adultului.
Sunt prezentate elevului înainte de noul moment în care se aşteaptă apariţia comportamentului nedezirabil şi se doreşte alt comportament.	Sunt aplicate de obicei după ce comportamentul nedorit a apărut deja.
Oferă elevului un sentiment de control.	Produce elevului un sentiment de nedreptate şi răzbunare.
Învaţă elevul responsabilitatea faptelor sale.	Produce emoţii negative la elev şi profesor.
Sunt similare cu ce anume s-ar întâmpla unui adult într-o situaţie similară.	Sunt aleatorii.

Capitolul VI

Despre pedeapsă.
Metode alternative la aceasta

Pedeapsa

În limbajul obişnuit, pedeapsa semnifică diferite lucruri, majoritatea dintre ele total neplăcute. Pentru cei mai mulți dintre noi, pedeapsa este un cuvânt cu conotații negative şi indică gravitatea unui comportament din punct de vedere etic sau moral. Ca urmare, pedeapsa se adresează persoanei în întregime, nu doar comportamentului şi are ca efect rănirea persoanei (de ex. umilirea ei, marginalizarea etc.).

În domeniul managementului comportamental, pedeapsa este o tehnică de modificare comportamentală, care are ca scop reducerea comportamentului şi se adresează doar comportamentului. Ca metodă corectă de intervenție pentru reducerea comportamentului, este interzis ca pedeapsa să afecteze persoana sau imaginea sa de sine.

În mod frecvent însă, aplicarea pedepsei conduce la scăderea stimei de sine a persoanei şi la alte efecte secundare, pentru că diferența între pedepsirea persoanei şi pedepsirea comportamentului este foarte greu de realizat.

Ca metodă de management comportamental pedeapsa este clasificată în două categorii.

Pedeapsa „pozitivă" (pedeapsă)	Apariția comportamentului este urmată de aplicarea unui stimul aversiv (neplăcut), care este urmată de reducerea comportamentului problematic. *Exemple: pedepse fizice (lovirea persoanei), pedepse verbale (amenințări cu lovirea sau alte consecințe negative, etichetarea persoanei - nesimțit, prost).*
Pedeapsa „negativă" (penalizare)	Apariția comportamentului este urmată de retragerea unui stimul plăcut (beneficiu), care este urmată de reducerea comportamentului problematic. *Exemple: sancțiuni (financiare, luarea unor obiecte sau retragerea unor privilegii – nu mai afară, la TV etc.), time out (retragerea tuturor întăririlor prin excluderea din context)*

Putem spune că pedeapsa sau penalizarea este o metodă eficientă de disciplinare? Care este eficiența pedepsei ?

Cu toții întâlnim frecvent în viața personală sau profesională situații în care suntem pedepsiți. Folosită uneori fără intenția de a răni, această metodă de a modifica un comportament are de fapt efect de bumerang. Un părinte care a fost criticat la serviciu vine acasă şi ridică tonul la copilul său. Un copil care a fost ironizat la şcoală de colegi începe să ironizeze la rândul său pe alți colegi mai mici. Cu toții ştim cum ne simțim în situațiile în care suntem pedepsiți. Unele dintre rezultatele acestei metode, pe care le trăim noi înşine de multe ori, sunt demotivarea, stresul, frica, neîncrederea.

În continuare vă propunem să analizăm cât de eficientă este pedeapsa într-adevăr.

Primul pas este să definim, operaționalizăm ce înseamnă că o metodă de disciplinare este eficientă. Ca o metodă de disciplinare să fie eficientă este necesar să :

1. Reducă comportamentul nedezirabil.
2. Să conducă la apariția comportamentului dezirabil.
3. Să asigure menținerea comportamentului dezirabil în locul celui nedezirabil.
4. Să dezvolte stima de sine a copilului şi sentimentul de responsabilitate asupra propriilor acțiuni.
5. Să stimuleze performanța academică.

În continuare vă propunem să analizăm măsura în care pedeapsa ca metodă disciplinare răspunde acestei definiții.

1. Reduce comportamentul nedezirabil.

Pentru a verifica acest lucru vă propunem un exercițiu.

Activitate:

Vă rugăm să vă amintiți un comportament nedezirabil pentru care ați aplicat o pedeapsă în scopul de a-l reduce.

Completați tabelul de mai jos.

Ce se întâmplă cu comportamentul imediat după aplicarea pedepsei	**Ce se întâmplă cu comportamentul la un interval de ore / zile după aplicarea pedepsei**

Pedeapsa opreşte comportamentul dacă este aplicată în timp ce el se desfăşoară. Acesta este efectul imediat al pedepsei. Pe termen lung însă comportamentul nedezirabil continuă să apară. Când comportamentul nedorit al unui copil este corectat prin pedeapsă, şansele ca acel comportament să se repete este de 80% în aceeaşi zi şi 50% în următoarele 2 ore. Pentru mulți copii "recidiva" apare chiar în următoarele 2 minute.

Un alt efect nedorit pe termen lung al pedepsei este apariția de alte comportamente de evitare a pedepsei. Multe dintre aceste comportamente sunt şi ele nedezirabile. De exemplu, elevii pedepsiți că nu şi-au făcut tema sau că nu au învățat vor chiuli de la oră data viitoare când nu sunt pregătiți, pentru a evita pedeapsa. Sau

un copil pedepsit de părinţi că a luat o notă mică, data viitoare va minţi, va spune că nu a luat nici o notă, sau va ascunde carnetul, pentru a evita pedeapsa.

Pedeapsa îi învaţă pe oameni să evite să fie pedepsiţi. Şi pentru asta ei vor aplica orice metodă, nu doar eliminarea comportamentului pentru care au fost pedepsiţi.

Pedeapsa îi învaţă pe copii modalităţi de a reacţiona pentru a rezolva situaţii neplăcute. Copiii pedepsiţi învaţă pedeapsa ca modalitate de a rezolva situaţii neplăcute. Un mediu educaţional bazat pe pedeapsă promovează comportamentele antisociale – agresivitate, violenţă şcolară, vandalism.

Ca urmare, pedeapsa nu satisface definiţia metodei de disciplinare eficiente, deoarece pe termen foarte scurt, ea opreşte comportamentul problematic, dar pe termen lung comportamentul nedezirabil se menţine şi chiar apar unele comportamente problematice noi.

2. Conduce la apariţia comportamentului dezirabil.

Chiar dacă reuşeşte să stopeze pe termen scurt comportamentul problematic, pedeapsa nu înseamnă că încurajează comportamentul adecvat. Pedeapsa îl învaţă pe copil ce să nu facă, dar nu îl învaţă ce trebuie să facă.

Rezultatele pedepsei în termeni de învăţare sunt impredictibile, deoarece pedeapsa nu indică şi nu încurajează comportamentul dorit. Ca urmare, scade controlul adultului asupra comportamentelor ulterioare ale copilului. Cea mai frecventă reacţie a oamenilor la pedeapsă este de a evita să mai fie pedepsiţi. Asta nu înseamnă numaidecât că nu mai fac comportamentul problematic, ci mai degrabă că găsesc strategii să nu fie pedepsiţi: ascund greşeala, mint, evită etc. Dorind să rezolvăm - prin pedeapsă – un comportament problematic, generăm de fapt mai multe comportamente problematice, dar nu producem comportamentul dezirabil.

Ca urmare, pedeapsa nu satisface definiţia metodei de disciplinare eficiente, deoarece nu conduce la apariţia comportamentului dezirabil.

3. Asigură menţinerea comportamentului dezirabil în locul celui nedezirabil.

Pedeapsa este o metodă care pe termen scurt opreşte comportamentul şi care pe termen lung conduce la apariţia unor comportamente impredictibile, de evitare a pedepsei. In acest caz, pedeapsa nu reprezintă o metodă care să asigure menţinerea comportamentului dezirabil.

4. Asigură dezvoltare stimei de sine a copilului şi sentimentul de responsabilitate asupra propriilor acţiuni.

Pedeapsa este percepută de oameni ca o nedreptate, ca un lucru rău care li se întâmplă. Ca urmare, pedeapsa creează ostilitate şi resentimente din partea elevilor. Cu

cât sunt mai frecvente, cu atât aceste emoții conduc la scăderea stimei de sine şi la exprimarea lor comportamentală. **Multe din comportamentele problematice ale elevilor sunt de fapt reacții la pedepse anterioare.**

Pedeapsa afectează relația de încredere dintre profesor şi elev; unui profesor care foloseşte pedeapsa îi este mult mai greu să mențină această relație.

Deoarece pedepsele sunt aplicate după ce comportamentul nedorit apare şi nu sunt relaționate neapărat cu comportamentul, pedeapsa dezvoltă sentimentul de frică şi incontrolabilitate elevilor şi nu sentimentul de responsabilitate. Lipsa sentimentului de responsabilitate face ca doar atât timp cât adultul este de față să apară comportamentul dorit al elevului. Aceasta deoarece copiii învață faptul că obțin consecințe negative doar când adultul (care aplică pedeapsa) este de față, nu şi în absența lui.

Ca urmare, pedeapsa nu satisface definiția metodei de disciplinare eficiente, deoarece nu asigură dezvoltarea stimei de sine a copilului şi a sentimentului de responsabilitate asupra propriilor acțiuni.

5. Stimularea performanței academice.

Pedeapsa poate afecta performanța academică a elevilor într-un sens negativ. Mai jos sunt prezentate câteva exemple de situații în care folosirea unor metode de disciplinare neeficiente afectează chiar învățarea / procesul de instruire:

"Treci la tablă"

Dezavantaje:

- copilul învață că a merge la tablă şi a fi ascultat este ceva rău, o pedeapsă, şi nu o metodă care îl ajută să învețe mai bine şi să îşi evalueze cunoştințele, ca urmare vor evita aceste situații: vor chiuli de la oră, vor lasă capul în jos şi se vor preface ocupați când profesorul întreabă cine doreşte să iasă la tablă etc.
- fiind asociat cu o pedeapsă, ieşitul la tablă devine tot mai neplăcut pentru elev, chiar şi în situații în care acesta nu este o pedeapsă ci un moment al lecției; anxietatea "ieşitului la tablă" afectează de multe ori modul în care elevul răspunde la întrebările profesorului sau rezolvă problemele
- putem favoriza continuarea situației problematice prin scoaterea elevului în fața clasei – acesta poate fi un motiv ca ceilalți elevi să râdă, sau ca elevul din față să continue comportamentul problematic "în lumina reflectoarelor" (să ne gândim că este foarte probabil ca de la început nevoia de atenție din partea colegilor a fost cauza comportamentului problematic)

“Ieşi de la oră”

Dezavantaje:

- elevul pierde informaţiile transmise în acea oră
- în acest timp, nu avem control asupra a ceea ce i se întâmplă copilului în timpul în care este în responsabilitatea noastră
- poate repeta sau face noi comportamente problematice pe care nu le putem gestiona
- elevul poate învăţa că plecatul de la ore îi poate aduce multe beneficii
- plecatul în sine de la oră poate fi considerat de elev (şi de alţi elevi) un beneficiu, şi să repete comportamentele problematice pentru a-l obţine din nou, iar efectul este contrar celui dorit de noi

“Ai în plus 100 de exerciţii”

Dezavantaje:

- supracorecţia este o formă de pedeapsă; copilul învaţă că a face exerciţii (sarcini şcolare în general) este ceva rău, o pedeapsă, şi nu o metodă care îl ajută să înveţe mai bine.
- fiind asociată cu o pedeapsă, realizarea exerciţiilor (inclusiv teme acasă) devine tot mai neplăcută pentru elev şi creşte probabilitatea ca elevul să vină cu temele nefăcute sau să lipsească de la şcoală

Scăderea notei la materia predată

Dezavantaje:

- copilul asociază materia respectivă şi performanţa sa cu notele slabe
- performanţa elevului la materia respectivă poate scădea pentru că elevul învaţă din această situaţie că nota sa nu depinde de cât de bine se pregăteşte la acea materie; elevul este demotivat, interesul său faţă de obiectul de studiu se reduce.
- evaluarea performanţei academice devine tot mai puţin importantă pentru elev, o dată ce ea poate fi afectată de factori care nu ţin de efortul depus la obiectul respectiv

Concluzii:

Pedeapsa este o metodă ineficientă de disciplinare.
Pedeapsa afectează dezvoltarea elevului ca persoană.
Pedeapsa afectează performanţa academică a elevului.

De ce totuşi continuăm să folosim pedeapsa?

Când comportamentul nedorit al unui copil este corectat este posibil ca el să reapară. În astfel de situaţii de “recidivă”, tendinţa adultului de a folosi pedeapsa este

foarte mare. Acesta interpretează reapariția comportamentului ca semn de neeficiență a metodelor folosite deja şi atunci recurge la pedeapsă. Pedeapsa este cea mai la îndemână metodă şi ne dă imediat impresia că funcționează: în următoarele secunde comportamentul se întrerupe, dar întreruperea comportamentului nu înseamnă schimbarea sau dispariția lui. Ca urmare, avem tendința să continuăm să pedepsim.

Principalele motive pentru care pedeapsa este des folosită sunt:

- Vedem în jurul nostru că este cel mai des folosită metodă de a rezolva probleme
- Este la îndemână, uşor de folosit
- O putem folosi imediat şi percepem că funcționează imediat
- Credem că pedeapsa este eficientă, că rezolvă situațiile problematice (vezi mai jos mituri despre pedeapsă şi dacă ele sunt valabile).

Pedeapsa este un comportament al adulților, care urmează regulile comportamentelor: este menținut de beneficiile sale pe termen scurt.

Activitate:

Notați mai jos care sunt beneficiile pe care vi le oferă comportamentul dvs. de a pedepsi pe termen scurt:

....
....
....

Beneficiile pe care pedeapsa ni le aduce pe termen scurt sunt oprirea comportamentului nedorit, sentimentul de putere, de control (iluzia controlului), gestionarea emoțiilor noastre negative (furie, teamă).

Pe termen lung însă balanța nu mai este în favoarea pedepsei. Notați în tablele de mai jos avantajele şi dezavantajele folosirii pedepsei pe termen lung; notați întâi pentru dvs., apoi pentru elev.

Activitate:

Notați avantajele şi dezavantajele pe termen lung pe care pedeapsa le aduce profesorului!

Avantaje	Dezavantaje
▪ …………………………….. ▪ …………………………….. ▪ ……………………………..	▪ …………………………….. ▪ …………………………….. ▪ ……………………………..

Notaţi avantajele şi dezavantajele pe termen lung pe care pedeapsa le aduce copilului!

Avantaje	Dezavantaje
▪ …………………………….. ▪ …………………………….. ▪ ……………………………..	▪ …………………………….. ▪ …………………………….. ▪ ……………………………..

Activitate:

Observaţi ce se întâmplă imediat după ce o persoană este pedepsită.

Alegeţi o situaţie în care sunteţi implicat sau doar o observaţi: şeful ţipă la dv.; părintele îl pedepseşte pe copil; cineva vă ironizează etc.

Atenţie!

Considerăm pedepse, respectiv recompense, acele consecinţe care sunt percepute astfel de către persoana care le primeşte. Ceea ce pentru o persoană constituie o pedeapsă, pentru altcineva nu. De aceea uneori avem impresia că am folosit metoda cea mai potrivită, dar de fapt am folosit metoda cea mai potrivită din punctul nostru de vedere.

Exemplu:

A scoate un elev în faţa clasei pentru a-l aprecia este pentru majoritatea o recompensă. Există însă persoane pentru care un astfel de moment este o pedeapsă, pentru că nu se simt confortabil să fie priviţi şi să aibă atenţia tuturor îndreptată spre ei în acelaşi timp.

Mituri despre pedeapsă

Mit	**Argumente contra**
"Pedeapsa ne ajută să controlăm copilul."	Este doar o percepţie de-a noastră că imediat ce aplicăm această metodă se schimbă comportamentul copilului, şi prin urmare avem control asupra acestuia. De multe ori însă prin pedeapsă generăm alte comportamente prin care copilul încearcă să-şi ascundă greşeala şi să evite pedeapsa. Este astfel mult mai greu să avem control asupra comportamentelor pe care copilul încearcă să le ascundă.

“Pedeapsa ne asigură o autoritate mai mare în fața elevilor.”	Este o convingere greşită pentru că autoritatea se construieşte pe încredere şi respect. Avem nevoie de aceste lucruri pentru a ne asigura că elevul îşi recunoaşte greşelile şi ne solicită ajutorul când are nevoie. Când pedepsim, se deteriorează relația pe care o avem cu elevul, asta pentru că oamenii în general au mai degrabă tendința să evite persoanele care îi pedepsesc decât să se apropie de ea cu încredere.
„Profesorii severi obțin cele mai bune rezultate.”	Potențialul unui elev poate fi valorificat cel mai bine atunci când înlocuim amenințarea (dacă nu faci x, o să pățeşti y) cu încurajarea şi sprijinul oferite copilului atunci când face un lucru bun. Performanța oricărei persoane creşte atunci când ne focalizăm spre a menține şi dezvolta ceea ce face bine. Când elevul face / nu face anumite comportamente pentru a evita pedeapsa, performanța lui se opreşte la nivelul cerut, acceptabil. Atunci când face anumite comportamente pentru că ştie că este apreciat de exemplu, performanța lui se poate îmbunătăți mult mai mult. Mai mult decât atât, studiile arată că folosirea repetată a pedepsei la copii este asociată cu un ritm mai redus al dezvoltării intelectuale a acestora, comparativ cu copiii care nu sunt pedepsiți. Procesul de învățare este îngreunat când profesorul foloseşte pedeapsa ca metodă de disciplinare. (Straus, M., 2002)
„Dacă nu folosim metode severe de disciplinare, creşte incidența violenței în şcoală”	Studiile arată că din contră, metodele de disciplinare bazate pe pedeapsă sunt un factor de risc pentru violența şcolară. Mai mult decât atât, elevii au nevoie de exemple în care adulții rezolvă probleme fără a apela la pedeapsă, din care să învețe că există metode pozitive de a rezolva probleme (iar aceasta este o abilitate care previne violența şcolară).
„Neutilizarea pedepsei duce la permisivitate, indisciplină.”	Lipsa unui răspuns din partea profesorului duce la permisivitate şi indisciplină. Dacă un comportament problematic al elevului este trecut cu vederea, elevul nu are şansa să învețe ce ar fi trebuit să facă, ce se

	aşteaptă de fapt de la el. E important să ne amintim că scopul disciplinării este acela ca elevul să învețe un comportament potrivit pentru o anumită situație. Putem face acest lucru însă folosind metode de disciplinare care să nu aibă „efecte secundare” şi să ofere rezultate pe termen lung (în termeni de achiziții ale elevului).

Ce metode alternative la pedeapsă se pot folosi?

Pedeapsa este ineficientă, iar efectele ei secundare sunt greu de controlat. Ca urmare, pentru succesul acțiunilor de disciplinare vom utiliza ca metode alternative:
- Consecințele logice şi naturale;
- Costul răspunsului;
- Time-out;

Modul de utilizare a consecințelor logice a fost descris mai sus. În continuare vom prezenta celelalte două metode.

Costul răspunsului

Costul răspunsului este o formă de penalizare, de aceea înainte de a utiliza această metodă trebuie asigurată respectarea eticii în aplicarea ei (vezi etică în folosirea pedepsei şi penalizării).

Costul răspunsului este o penalizare deoarece constă în retragerea unui anumit beneficiu sau bun posedat de persoana care realizează comportamentul problematic. Costul răspunsului se aplică contingent cu apariția comportamentului.

De exemplu, doi colegi se ceartă în mod frecvent în pauză, de la un joc. Învățătoarea îi anunță că pentru fiecare dată când se vor mai certa vor pierde 1 leu din banii lor de buzunar, care vor intra în fondul clasei.

Cearta este definită de învățătoare ca vorbit tare, țipete, plânsete, confruntare fizică – îmbrâncire, lovire cu brațele sau picioarele. Pentru aplicarea costului răspunsului, învățătoarea foloseşte graficul de mai jos.

Ionuț	**Andrei**
X	X
X	

Pentru fiecare ceartă învățătoarea notează un X, în cadranul băiatului care se certă (prezintă comportamentele descrise). De fiecare dată când învățătoarea aude sau observă că băieții se ceartă, merge la ei şi le spune calm: "Ați pierdut 1 leu pentru cearta asta. Vă recomand să vă opriți sau veți pierde şi mai mulți bani." În paralel, învățătoarea i-a învățat pe băieți cum să soluționeze în mod sănătos conflictele dintre ei. De câte ori observă utilizarea comportamentelor alternative dezirabile, învățătoarea întăreşte apariția acelor comportamente. Utilizarea întăririi diferențiate şi a costului răspunsului a condus în foarte scurt timp la remiterea comportamentelor problematice.

Diferența între costul răspunsului şi pedeapsa tradițională este dată de modul în care aceasta este prezentată copilului.

Consecinţă	Pedeapsa tradiţională	Costul răspunsului
Sancţiune financiară	Dacă nu terminaţi cu bătaia o să vă iau din banii de buzunar!!! (ameninţare)	Pentru fiecare dată când vă certaţi veţi pierde 1 leu din banii lor de buzunar, care vor intra în fondul clasei. Vă recomand să rezolvaţi neînţelegerile dintre voi paşnic.

Time-Out

Time-out este o formă de penalizare, de aceea înainte de a utiliza această metodă trebuie asigurată respectarea eticii în aplicarea ei (vezi etică în folosirea pedepsei şi penalizării).

Time-out este o penalizare, deoarece reprezintă pierderea accesului la întăririle contingente cu comportamentul pentru o scurtă perioadă de timp.

De exemplu, la ora de lucru manual, copiii modelează figurine din plastilină. La un moment dat, Maria începe să arunce cu plastilină şi să strice figurinele celorlalţi copii. Învăţătoarea se îndreaptă spre ea, o ia de mănă şi o conduce în alt colţ al clasei, la o masa unde nu mai este nici un alt copil şi unde nu se poate modela plastilină : « «Maria nu te poţi juca dacă arunci cu plastilină şi strici figurinele celorlalţi copii. Stai aici şi când te linişteşti poţi să revii să te joci din nou ». învăţătoarea se reîntoarce la copii şi îi laudă pentru modul în care lucrează. După două minute îi permite Mariei să revină şi o laudă imediat ce îşi reia modelarea plastilinei fără ai deranja pe ceilalţi.
Utilizarea întăririi diferenţiate şi a time-out-ului a condus în foarte scurt timp la remiterea comportamentelor problematice.

Time-out-ul este eficient ca metodă de reducere a comportamentului problematic în situaţiile în care întăririle comportamentului sunt sociale (ex. atenţia celorlalţi) sau tangibile (ex. joaca cu plastilina). Pentru realizarea acestei metode este necesar să avem la dispoziţie un context în care întăririle contingente comportamentului problematic nu mai sunt prezente. Metoda nu se poate aplica dacă în noul context în care copilul a fost mutat comportamentul problematic mai primeşte încă întăriri.

Diferenţa între time-out şi pedeapsa tradiţională este dată de modul în care aceasta este prezentată copilului.

Consecință	Pedeapsa tradițională	Time-out
Retragerea din grup	Treci la masa din colț şi stai acolo până o să ştii cum trebuie să te comporți !!!	Nu te poți juca dacă arunci cu plastilină şi strici figurinele celorlalți copii. Stai aici şi când te linişteşti poți să revii să te joci din nou.

Etică în folosirea pedepsei şi penalizării

Decizia de a utiliza pedeapsa sau penalizarea ca metodă de modificare comportamentală trebuie să fie analizată cu atenție în contextul evaluării tuturor celorlalte metode de modificare comportamentală şi a impactului lor asupra sănătății emoționale a copilului.

Utilizarea metodelor de pedeapsă (aplicarea de stimuli aversivi) este interzisă sub orice formă, deoarece lezează integritatea emoțională a persoanei şi stima de sine.

Utilizarea metodelor de penalizare (costul răspunsului sau time-out) este eficientă şi este etic permisă dacă sunt respectate următoarele condiții:

1. Aplicarea corectă a altor metode nu a produs rezultatele dorite.
Înainte de a ne gândi să aplicăm penalizarea ca metodă de disciplinare, trebuie întâi să aplicăm alte metode alternative de disciplinare: extincția, întărirea diferențiată, controlul stimulilor. Dacă nici una dintre aceste metode nu produce rezultatele dorite, putem avea în vedere aplicarea consecințelor logice sau a pedepsei precum costul răspunsului, time-out.

2. Aplicarea pedepsei necesită identificarea corectă a funcției comportamentului.
Pentru alegerea unei metode de penalizare care să fie eficientă trebuie să realizăm mai întâi analiza funcțională a comportamentului. Doar cunoscând funcția comportamentului vom putea decide care metodă de pedeapsă este eficientă în reducerea comportamentului problematic. De exemplu, dacă comportamentul problematic are ca rol atragerea atenției, costul răspunsului va fi o metodă ineficientă. În aceste situații se recomandă aplicarea extincției mai întâi. Dacă această metodă nu funcționează, vom opta ulterior pentru aplicarea time-out-ului.

Atenţie! La început, după aplicarea extincţiei, rata comportamentului (frecvenţa sau intensitatea) va creşte foarte mult; perseverenţa în aplicarea extincţiei, fără nici o abatere, face ca rata comportamentului să scadă în timp.

3. Aplicarea întăririi diferenţiate concomitent cu aplicarea unei penalizări.
Întărirea diferenţiată a comportamentului alternativ dezirabil sau întărirea absenţei comportamentului problematic trebuie să însoţească de fiecare dată aplicarea unei penalizări. În acest fel intervenţia va fi centrată pe dezvoltarea comportamentului dezirabil care să înlocuiască comportamentul nedezirabil care este eliminat. Doar prin înlocuirea comportamentului nedezirabil putem preveni reapariţia lui, în absenţa pedepsei.

4. Informarea copilului şi consimţământul adultului.
Aplicarea penalizării se poate face în condiţiile în care cel căruia i se aplică (copilul, elevul) cunoaşte şi înţelege motivul aplicări penalizării, scopul penalizării (efectele care se doresc a fi obţinute), situaţiile în care va fi aplicată şi cum va fi aplicată. Dacă copilul este sub vârsta de 18 ani, adultul (părinte, tutore) trebuie să îşi dea consimţământul pentru aplicarea acestei metode. În caz contrar aplicarea penalizării fără informarea copilului şi consimţământul adultului, aplicarea penalizării poate fi considerată abuz din partea celui ce o aplică.

5. Protejarea integrităţii fizice şi psihice a copilului.
Aplicarea unei pedepse sau penalizări se face doar în condiţiile în care este asigurată securitatea completă a celui care o primeşte. Nu se admite aplicarea pedepselor sau penalizărilor care pun în pericol integritatea fizică sau psihică a copilului (la îl fac să se simtă umilit, devalorizat, marginalizat, stigmatizat etc.).

6. Severitatea problemei
Aplicarea metodelor de pedeapsă (utilizarea stimulilor aversivi precum imobilizarea copilului, aplicarea unor stimuli dureroşi) sunt permise doar în situaţiile deosebit de grave în care copilul pune în pericol propria viaţa sau viaţa sau integritatea fizică a altora.

7. Monitorizarea aplicării pedepsei sau penalizării
Pedeapsa şi penalizarea au ca şi consecinţă imediată oprirea pe moment a comportamentului nedezirabil. Acest efect reprezintă o întărire a comportamentului de a pedepsi / penaliza. Deoarece urmările dorite sunt imediate, comportamentul de a pedepsi / penaliza tinde să îşi crească frecvenţa. De aceea, riscurile utilizării excesive ale pedepsei / penalizării sunt foarte mari. Pentru a preveni aceste situaţii, orice aplicare a pedepsei trebuie înregistrată. Este necesar ca aplicarea pedepsei / penalizării să aibă loc doar în cadrul unui plan de modificare comportamentală prestabilit.

Capitolul VII

Când problemele de disciplină nu sunt ceea ce par a fi

Problemă de disciplină sau diagnostic medical?

Există situații în care multe dintre problemele de comportament ale elevilor pot fi simptome ale unei condiții medicale complexe, precum condițiile neurologice. În aceste cazuri, intervenția învățătorului sau a profesorului are un rol important în continuare, dar trebuie însoțită şi de alte tipuri de intervenții, specifice simptomatologiei.

Responsabilitatea care revine profesorului în aceste cazuri este diferențierea între o problemă de disciplină şi problemele medicale. Ca urmare, înainte de a lua decizia de a modifica un anumit comportament verificați următoarele întrebări:

A cui este problema?	Dacă comportamentul problematic nu interferează cu funcționarea copilului, dacă nu afectează funcționarea celorlalți elevi sau mediul de învățare, atunci comportamentul nu reprezintă o problemă reală. El este perceput ca problematic doar de către profesor, în raport cu standardele sau aşteptările sale personale.

Consecinţele comportamentului sunt atât de catastrofice încât să fie necesară intervenţia chiar dacă comportamentul apare foarte rar?	Dacă comportamentul pune în pericol pe copil sau pe alte persoane, sau dacă afectează buna desfăşurare a programului pentru toţi ceilalţi, trebuie avută în vedere intervenţia asupra comportamentului, chiar dacă el este foarte rar. Se recomandă pentru aceste situaţii, în care comportamentul apare rar, centrarea atenţiei spre contextul care conduce la apariţia comportamentului şi nu pe comportamentul în sine. *Exemplu:* *Trebuie să identificăm şi să modificăm contextele în care comportamentul apare sau acţiunile pe care noi înşine le facem chiar înainte de apariţia comportamentului. De asemenea, se recomandă evaluarea abilităţilor copilului de a răspunde la acele contexte, pentru că în aceste situaţii există o mare probabilitate ca problema comportamentală să fie datorată lipsei abilităţii de a răspunde adecvat la acea situaţie.*
Este elevul capabil să îşi schimbe singur comportamentul dacă noi îi oferim întăririle adecvat în mod adecvat?	Dacă răspunsul la această întrebare este Nu, atunci nu este util să aplicăm metode de disciplinare pentru modificarea acelui comportament. Este importantă adordarea lui din perspectiva unui simptom.
Este elevul capabil să facă comportamentul alternativ dezirabil? Este capabil să îl facă în mod constant?	Dacă elevul nu este capabil să facă comportamentul dezirabil, sau dacă nu este capabil să îl facă în mod constant, atunci orice plan de intervenţie comportamentală va produce fie un factor de stres pentru elev, care va produce agitaţie, tensiune şi va conduce la înrăutăţirea modului de manifestare a comportamentului problematic. Acesta este un indice al faptului ca este probabil ca respectivul comportament să fie un simptom.
Pot cei care vor fi responsabili de implementarea planului de modificare a comportamentului să asigure aplicarea lui consistentă?	Dacă răspunsul la această întrebare nu este afirmativ, atunci un astfel de plan de modificare comportamentală nu trebuie început. Aplicarea lui neconsistentă nu aduce rezultate şi poate produce experienţe de învăţare nefavorabile atât pentru copii cât şi pentru adulţii implicaţi.

Pot fi identificate mai multe probleme comportamentale la acelaşi elev?	Dacă acelaşi elev prezintă mai multe probleme de comportament, se recomandă evaluarea neuropsihologică şi evaluarea psihologică a elevului. Problemele comportamentale pot avea cauze neurologice (de ex. sindromul de deficit atențional şi hiperactivitate - ADHD) sau probleme emoționale (de ex. tulburarea de comportament opozițional).

Un diagnostic frecvent confundat cu problemele de disciplină este tulburarea de hiperactivitate şi deficit atențional (ADHD – attentional deficit and hiperactivity disorder). Confuzia se datorează faptului că, de cele mai multe ori, modul de manifestare a bolii este similar unor probleme comportamentale.

ADHD este o tulburare care afectează funcționarea sistemului cognitiv. Aplicarea unor tehnici de intervenție eficiente porneşte de la cunoaşterea **mecanismelor explicative ale tulburării**. Mecanismele explicative ale ADHD sugerează care sunt tehnicile cele mai eficiente de intervenție şi modul în care acestea pot fi aplicate. Aplicarea unor metode de intervenție fără cunoaşterea şi înțelegerea mecanismelor explicative ale ADHD-ului nu este eficientă.

- Deficitele cognitive din ADHD apar datorită unor **disfuncții la nivelul funcțiilor executive, ale proceselor neuropsihologice care intervin în autoreglare.**
- Problemele de neatenție care caracterizează tulburarea pot fi **un rezultat al procesării deficitare la nivelul funcțiilor executive,** în special a componentei **numită memorie de lucru** (reprezentări mentale ale evenimentelor care sunt activate temporar în minte pentru a putea ghida comportamentul curent).
- Aceste deficite cognitive se regăsesc în fiecare dintre cele 2 dimensiuni caracteristice ADHD-ului, neatenția şi hiperactivitatea-impulsivitatea.
- În **neatenție** copilul nu are abilitatea de a-şi menține atenția într-o sarcină, de a-şi aminti şi a urma regulile sau instrucțiunile şi de a rezista stimulilor distractori în tot acest timp.
- În **hiperactivitate cu reacții comportamentale impulsive** apar dificultăți la nivelul inhibiției voluntare sau executive a răspunsului prepotent. Problemele de inhibiție apar în jurul vârstei de 3-4 ani înaintea celor legate de neatenție (5-7 ani).
- Aceste deficite cognitive sunt expresia **funcționării neadecvate a unor procese cognitive.** Sistemul cognitiv este format dintr-o serie de procese (atenție, memorie de lucru, memorie de lungă durată), care se află în interacțiune unele cu celelalte, iar funcționarea deficitară a unuia dintre ele afectează automat şi funcționarea celorlalte. Acest aspect este cu atât mai important în cazul atenției, cu cât aceasta susține şi energetic celelalte procese.

În 1997 Barkley propune **un model cognitiv al ADHD**, considerat de referinţă în ceea ce priveşte explicarea deficitelor cognitive care determină cele două tipuri de simptome principale, neatenţia şi hiperactivitatea.

Barkley afirmă că datorită problemelor de inhibiţie este afectată funcţionarea a patru procese cognitive executive: **memoria de lucru, reglarea afectivă şi motivaţională, limbajul intern şi reconstituirea.**

Acestea la rândul lor **influenţează controlul motor al comportamentului**, capacitatea de a elabora răspunsuri complexe, orientate spre un scop.

Comportamentul acestor copii va fi **influenţat de contextul imediat**.

O metodă relevantă de intervenţie este **managementul contingenţelor**, **a antecedentelor şi consecinţelor unui comportament**.

O metodă eficientă este controlul stimulilor, de exemplu **organizarea spaţiului în care copilul realizează o sarcină** (de şcoală sau joc) prin minimizarea distractorilor.

Copiii şi în mod special adolescenţii cu ADHD manifestă dificultăţi de învăţare datorate simptomelor specifice tulburării. Gimnaziul şi liceul devin mai solicitante pentru elevi din punctul de vedere al sarcinilor şcolare. Tot în această perioadă aşteptările adulţilor (profesori şi părinţi) faţă de adolescent sunt din ce în ce mai mari în termeni de independenţă, autonomie şi funcţionare socială.

O atenţie specială trebuie acordată adolescenţilor care au ca simptome dominante dificultăţile de susţinere, menţinere a atenţiei (subtipul ADD) şi care sunt mai dificil de identificat decât cele comportamentale, de hiperactivitate şi impulsivitate. Inabilitatea adolescenţilor de a face faţă sarcinilor şcolare, dezorganizarea şi dificultăţile de menţinere a atenţiei sunt simptome care necesită o abordare specială.

Cele mai eficiente metode, identificate în literatura de specialitate, prin care îi oferim adolescentului suport pentru optimizarea performanţelor şcolare, sunt strategiile cognitive.

Strategii comportamentale de intervenţie în ADD

Strategii comportamentale în ADHD
Utilizarea unui calendar zilnic, săptămânal şi / sau lunar.
Realizarea unei sarcini mai dificile înaintea realizării unei sarcini mai uşoare.
Fragmentarea unei sarcini complexe în sarcini mai mici.
Utilizarea unor obiective intermediare în loc de termene de predare.

Controlul stimulilor din mediu pentru minimizarea distractorilor.
Adaptarea sarcinilor şi a momentului de învăţare la stilul optim de învăţare şi de viaţă (program de somn, relaxare).
Solicitarea sprijinului unui tutore sau supervizor / antrenor în realizarea unor sarcini.

Exemple:

Tehnica	Descrierea tehnicii	Exemple
Întărirea pozitivă şi întărirea negativă	O ***întărire*** este acea situaţie sau stimul care survine după executarea unui comportament, crescându-i frecvenţa acestuia. ***Întărirea pozitivă*** vizează menţinerea sau intensificarea unui comportament prin producerea sau prezentarea unei stimulări. ***Întărirea negativă*** se referă la menţinerea sau intensificarea unui comportament prin *încetarea* sau reducerea unei stimulări aversive.	Copilul a realizat sarcina de lucru – comportamentul ţintă (ex. a citit un text) şi i se oferă un timp de joc pe calculator – comportamentul care funcţionează ca întărire pentru comportamentul ţintă – citirea textului.
Time-out sau excluderea	***Time-out****-ul sau* ***excluderea*** se referă la scoaterea unei persoane care a efectuat un comportament indezirabil, dintr-o situaţie care are funcţie de recompensă pentru copil.	Un copil care a încălcat o regulă a clasei şi şi-a lovit colegul, va sta 3 minute într-un loc special din clasă pentru a se linişti. Acest loc îi oferă copilului prilejul de a observa consecinţele neplăcute (nu se mai joacă cu colegii) ale unui comportament neadecvat (lovirea unui coleg).

Costul răspunsului (response-cost)	Se referă la retragerea unor întăriri de care a beneficiat cineva (cum ar fi de exemplu privilegiile), ca urmare a efectuării unui comportament indezirabil.	Un copil care nu şi-a realizat sarcinile propuse pentru acel moment pierde un privilegiu negociat în prealabil cu părintele. De exemplu, acela de a se uita la desenele animate preferate sau a merge în oraş cu prietenii.
Economia de jetoane (token economy)	Este o metodă ce combină sistemul de întăriri pozitive cu celelalte metode de modificare comportamentală. Copilul primeşte o recompensă sau un privilegiu dacă realizează comportamentul dorit şi pierde un privilegiu sau o întărire dacă realizează un comportament nedorit.	De exemplu, pentru fiecare comportament dezirabil, dorit (ex. rezolvă un exerciţiu, citeşte două fraze) copilul primeşte o recompensă simbolică, o steluţă. Un comportament nedorit, indezirabil (ex. îşi loveşte colegul) semnifică pierderea unei steluţe. La sfârşitul săptămânii toate steluţele adunate pot fi transformate într-o recompensă materială, un premiu (ex. o jucărie sau vizionarea unui film la cinema) împreună cu părinţii.

Bibliografie:

1990, Alberto, P.A., Troutman, A.C. , *Applied Behaviot Analysis for Teachers*, (3rd ed.) New York: Macmillan Publishing Comp.

1998, American Academy of Pediatrics, Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health, *Guidance for Effective Discipline,* Pediatrics Vol. 101 No. 4 April 1998

1997, Barkley, R. A., *ADHD and the nature of self-control*. New York: Guilford Press.

1998, Barkley, R. A., *Attention Deficit Hyperactivity Disorder: A handbook for diagnosis and treatment* (2nd ed.). New York: Guilford Press.

2002, Stephen E. Brock, *Helping the Student With ADHD in the Classroom*, National Association of School Psychologists.

2003, Judge L. David, *Suspending Disbelief Moving Beyond Punishment to Promote Effective Interventions for Children with Mental or Emotional Disorders*, Bazelon Center for Mental Health Law, Washington D.C.

2001, Hann, D.M (ed.), *Taking Stock of Risk Factors for Child/ Youth Externalizing Behavior Problems*, U.S. National Institute of Mental Health

2003, Mary E. Haskett, Susan Smith Scott, Raven Grant,Caryn Sabourin Ward, Canby Robinson, *Child-related cognitions and affective functioning of physically abusive and comparison parents*, Child Abuse & Neglect, 27, 663–686.

2005, L. Fox, S. Langhans, Logical Consequences, *What Works Briefs*, Center on the Social and Emotional Foundations for Early Learning.

1992, Kandel, E., *Physical Punishment and the Development of Aggressive and Violent Behavior: A Review*, Family Research Laboratory, University of New Hampshire

1998, Mary Magee Quinn, Rrobert A. Gable, C. Michael Nelson, Kenneth W. Howell, *Addressing Student Problem Behavior: an introduction to functional behavioral assessment and behavior intervention plans*, the Center for Effective Collaboration and Practice.

2004, Raymond G. Miltenberger, *Behavior Modification. Principles and Procedures,* Thomson – Wadsworth, Canada.

1998, Antoinette Y. Rodgers, *Multiple Sources of Stress and Parenting Behavior,* Children and Youth Saviccs Review, Vol. 20, No. 6, pp. 525-546,

2003, Safran, S.P, Oswald, K. , *Positive Behavior Supports: Can Schools Reshape Disciplinary Practices?*, in Exceptional Children, 69,3, 361-365.

2002, Smith, S.W., *Appliyng Cognitive-Behavioral Techniques to Social Skills Instruction*, http://www.tourettesyndrome.net

2005, Ginny Sprang, James J. Clark, Stephanie Bass, *Factors that contribute to child maltreatment severity: a multi-method and multidimensional investigation*, Child Abuse & Neglect 29, 335–350.

2000, Murray A. Straus, *Demystifying the Defenses Of Corporal Punishment*, The Primordial Violence: Corporal Punishment By Parents, Cognitive Development, And Crime

*** 2000, *Classroom Management*, Los Angeles County Office of Education & California Departament of Education, Safe Schools and Violence Prevention Office, www.lacoe.edu

Lucrare realizată şi tiparită în 3000
de exemplare cu sprijinul financiar
al Reprezentanței UNICEF în România.

ISBN: 978-973-7871-94-7